

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

Yüz on yedinci İqtima

26.11.1337 Cumartesi

Münderecat

	Sayfa		Sayfa
1. — Zaptı sabık hulâsası	336:337	letin 1337 senesi bütçesine zamaim icra-	
2. — Azayı kiram muamelâtı	337	sına dair kanun lâyihası	337
1. — Malta'dan avdet etmiş olan Geli-		8. — Adana ve havalisi polis kadrosu	
bolu Mebusu Celâl Nuri Beyle İstanbul Me-		için Emniyeti Umumiye Müdüriyeti 1337	
busu Numan ustanın Meclise takdimi	337:338	senesi bütçesine zamaim icrasına dair ka-	
3. — Lâyhalar	337	nun lâyihası	337
1. — Adliye Vekâletinin derececi sani-		4. — Teklifler	338
yedeki memurininin maaşatına dair kanun		1. — Erzurum Mebusu Celâleddin Arif	
lâyihası	337	Beyin, muhtelif tarihlerde padişaharı ızam	
2. — Dahiliye Vekâleti 1337 senesi büt-		tarafından ekalliyetlere fermanı humayun-	
çesinin dördüncü tahsisatı muhtelif mad-		larla bahşedilmiş olan hukuk ve imtiyaza-	
desine dört bin on lira tahsisat ilâvesine		tın müfeseh olduğuna dair kanun teklifi	
dair kanun lâyihası	337	(2/393)	338
3. — Emniyeti umumiye bütçesine tah-		2. — Kütahya Mebusu Cemil Beyin,	
sisatı munzamma ilâvesine dair kanun lâ-		Umum tüccar ve esnaftan harb istikrazı	
yihası	337	vergesi tahsiline dair kanun teklifi (2/390)	338
4. — Kanunu Cezanın bâzı mevaddını		5. — Tezkereler	338
muaddil kanun lâyihası	337	1. — Hiyaneti vataniyeden mahkûm	
5. — Dahiliye Vekâletinin 1337 senesi		Trabzon'un Ayayasil mahallesinden Hacı	
bütçesinin 151 neî faslının birinci memurin		Muradoğlu Kosti hakkındaki evrakın gön-	
hareirahı maddesine otuz bin lira tahsisat		derildiğine dair Adliye Vekâleti tezkeresi	338
konulmasına dair kanun lâyihası	337	6. — Takrirler	338
6. — Adana ve havalisinde affı umumi		1. — Erzurum Mebusu Celâleddin Arif	
ilânına dair kanun lâyihası	337	Beyin, İstanbul'da İtilâf devletlerinin tesis	
7. — Bağdad Demiryolları Komiserliği		etmiş oldukları askerî mahkemelerin pro-	
teşkilâtı masrafı olmak üzere Nafia Vekâ-		testo edilmesine dair takriri	338:339

7. — Sualler	Sayfa	8. — Müzakere edilen maddeler	Sayfa
1. — Bursa Mebusu Operatör Emin Beyin, İtalya'daki siyasi mümessilimiz hakkında Hariciye Vekâletinden sual takriri	338	1. — Heyeti Vekilenin salâhiyet ve vazifine dair Encümeni Mahsusun kanun teklifi ve mazbatası (2/361)	339

BİRİNCİ CELSE

Açılma saati : 2,10 sonra

REİS — Birinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendi

KÂTIPLER : Ziya Hurşid (Lâzistan), Âtîf Bey (Kayseri)

REİS — Meclis küşadedildi. Zaptı sabık hulâsası okunacak.

(Okundu.)

1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI

Birinci Celse

Birinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendi'nin tahtı Riyasetlerinde saat bir buçukta bilnikat zaptı sabık hulâsası kıraat ve aynen kabul olundu. İzmit Mebusu Sırrı Beyin, Matbuat müdiriyyetinin bir vekâlete kalbi hakkındaki teklifi kanunisiyle, İstanbul Mebusu Ali Rıza Beyin, Şehit ümera ve zâbitan ailesi maâşatına dair teklifi Lâyiha Encümenine havale olundu. Samsun Müdafaai Hukuk Cemiyetinden mevрут telgraf kıraat ve cevap yazılması tensibedildi. Bursa Mebusu Operatör Emin Beyin, Posta ve Münakalât Vekâleti ihdası hakkındaki teklifinin reddine dair Lâyiha Encümeni mazbatasını kıraat ve kabul, Koggiri Heyeti Tahkikiyesinin tahliye edilen eşhasa dair iki telgrafı kıraat olundu. Bilâhara suallere geçilerek, Muş Mebusu Osman Kadri Beyin, Diyarbekir posta memuru Behçet Beye, Diyarbekir Mebusu Kadri Beyin, Jandarma umuruna, Ergani Mebusu Sırrı Beyin mutasarrıf Fahreddin Beye dair sual takrirlerine Dahiliye Vekâletinden, İzmit Mebusu Hamdi Beyin, Miralay Cafer Tayyar Beyle, İzmit havalisindeki Yunan mezalimine dair sual takrirlerine Hariciye Vekâletinden, Konya Mebusu Kâzım

Hüsni Beyin, Konya İstasyonundaki fabrika edevatına dair sual takririne Müdafaai Millîye Vekâletinden mevрут tahriri cevaplar kıraat olundu. Yozgad Mebusu Süleyman Sırrı Beyin, Firar eden mevkufine dair Dahiliye Vekâletinden, Siird Mebusu Mustafa Sabri Efendinin, Umuru evkaf ve tahsisatı ilmiyeye dair Şeriye Vekâletinden, Hakkâri Mebusu Mazhar Müfid Beyin, Roma'da inikat eden Türk Kongresine dair Hariciye Vekâletinden olan sual takrirleri, kendilerinin Mecliste hazır bulunmamalarından dolayı cevapların kıraatinden sarfınazar edildi. İzmit Mebusu Sırrı Beyin, İzmit'in iadei mâmuriyetiyle Pontos meselesine ve Emir Faysal'ın Irak emaretine dair sual takrirlerine Dahiliye ve Hariciye vekâletlerinden, Ergani Mebusu Emin Beyin, Dahiliye rüesayi memurini hareirahlarına, Tunalı Hilmi Beyin, Bartın kaymakamına dair sual takrirlerine Dahiliye Vekâletinden mevрут tahriri cevap kabul edilmeyerek şifahi cevap talebedildi. Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Beyin, Umraniye hâdisesi hakkında Koggiri Heyeti tahkikiyesinin izamından mukaddem verilmiş olduğu sual takririne Heyeti Vekile Riyasetinden mevрут tezkereci cevabiye berayi malûmat kıraat edildi. Tunalı Hilmi Beyin, siyasi ve askerî cürümlerden dolayı mevkuf bulunanlar hakkındaki sualine Adliye Vekili Refik Şevket ve yine muameleyhin memaliki mesgule memurları maâşatına dair sualine Maliye Vekili Hasan beyler

tarafından şifahi cevap ita olunarak teneffüs için Celse tatil olundu.

İkinci Celse

Hasan Fehmi Beyefendinin tahtı Riyasetlerinde Bilimîyat Heyeti Vekâletinin vazife ve mesuliyeti hakkındaki lâyihaî kanuniyenin müzakeresine muvâzâret olunup, İzmit Mebusu Hamdi ve Erzincan Mebusu Emin beylerin, Mezkûr Kanununun Meclis'in sülûsanı ekseriyetinin huzuru ile müzakere edilmesi hakkındaki takrirleri gayrivârit görülerek heyeti umumiyesi hakkında müzakere cereyan ederek Cumartesi günü aynı Ruzname ile içtima edilmek üzere saat dört buçukta Celseye nihayet verildi.

Birinci Reisvekili Kâtip
Hasan Fehmi Ziya Hürşid
Kâtip
Âtif

REİS — Zaptı sabık hakkında mütalâa varmı? (Hayır, sadaları) Zaptı sabık kabul edildi.

3. — LÂYİHALAR

1. — *Adliye Vekâletinin derecei saniyedeki memurininin maaşatına dair kanun lâyihası.*

REİS — Adliye Vekâleti derecei saniye memurininin maaşatına dair lâyihaî kanuniyeyi Adliye Encümenine havale ediyoruz.

2. — *Dahiliye Vekâleti 1337 senesi Bütçesinin dördüncü tahtisatı muhtelif maddesine 4 010 lira tahsisat ilâvesine dair kanun lâyihası.*

REİS — Dahiliye Vekâleti bütçesine tahsisatı munzamma ilâvesine dair lâyihaî kanuniyeyi Muvazenei Maliye Encümenine havale ediyoruz.

3. — *Emniyeti Umumiye Bütçesine tahsisatı munzamma ilâvesine dair kanun lâyihası.*

REİS — Emniyeti Umumiye Bütçesine tahsisatı munzama ilâvesine dair lâyihaî kanuniyeyi Muvazenei Maliye Encümenine havale ediyoruz.

4. — *Kanunu Cezanın bâzı mevaddını muadil kanun lâyihası.*

REİS — Kanunu cezanın bâzı mevaddını mu-

addil lâyihaî kanuniyeyi Adliye Encümenine havale ediyoruz.

5. — *Dahiliye Vekâletinin 1337 Bütçesinin 150 nci faslının birinci memurun harcırahı maddesine otuz bin lira tahsisat konulmasına dair kanun lâyihası.*

REİS — Dahiliye Vekâleti Bütçesinin memurun harcırahı faslına tahsisatı munzamma ilâvesine dair lâyihaî kanuniyeyi Muvazenei Maliye Encümenine havale ediyoruz.

6. — *Adana ve havatisinde Affı umumi ilâna dair kanun lâyihası.*

REİS — Adana ve havalisindeki Affı umumiye dair lâyihaî knuniyeyi Adliye ve Dahiliye encümenlerine havale ediyoruz.

7. — *Bağdad Demiryolları Komiserliği teşkilâtı masrafı üzere Nafia Vekâletinin 1337 senesi bütçesine zamaim icrasına dair kanun lâyihası.*

REİS — Bağdad Hattı Komiserliği teşkilâtı masrafına dair lâyihaî kanuniyeyi Muvazenei Maliye Encümenine havale ediyoruz.

8. — *Adana ve havalisi polis kadrosu için Emniyeti Umumiye Müdiriyeti 1337 senesi Bütçesine zamaim icrasına dair kanun lâyihası.*

REİS — Adana ve havalisi polis kadrosu için Emniyeti Umumiye Bütçesine tahsisat ilâvesine dair lâyihaî kanuniyeyi Muvazenei Maliye Encümenine havale ediyoruz.

2. — ÂZAYI KİRAM MUAMELÂTI

1. — *Malta'dan avdet etmiş olan Gelibolu Mebusu Celâl Nuri Beyle İstanbul Mebusu Numan Ustanın Meclise takdimi.*

REİS — Malta mağdurininden Gelibolu Mebusu Celâl Nuri ve İstanbul Mebusu Numan Beyleri Meclisi Âlinize takdim ediyorum. (Af-kışlar)

CELÂL NURİ B. (Gelibolu) — Rûfekayı Kiram Hazeratı! Bizi âkıbeti ne olacağı belli olmıyan mahuf bir musibetten kurtardığımızdan dolayı gerek kendi namıma ve gerek refikim Numan Bey namıma arzı şükran eylerim. Biz Malta'da kaldık, fakat bu esnada tabii bir-

çok mezahim çektik, bunun neticesinde bir mucize milliyeye müsadif olduğumuzdan dolayı kendimizi bahtiyar addederiz. Millet saltanatını iktisabetmiş, bugün en hür ve en medeni memleketlere reşkâver olacak bir surette kendisini idare ediyor, bundan dolayı ne derece minnet ve mahmadet duyduğumuzu tasvir edemem. Buraya geldik; vazifemize devam edeceğiz. Ve hususiyle bendenize terettübeden bir vazife vardır ki, o da Trakya Mebusu olmak itibarıyla Osmanlıların, Türklerin ilk Avrupa'ya çıktıkları yerlerin müdafaası lâzımgelir. Zira Gelibolu Mebusuyum. Buranın da yakında tahlisini inşaallah bu Mecliste istipşar ederiz ve burada hiçbir tesir ve teessüre tâbi olmıyarak milletin dilhahr ve hile arzı hizmet edeceğimi vadederim. Fikrim vakıa pek cezridir. (Handeler) Pek derin fikirlerim vardır. (Handeler) Şu kadar ki; fikirlerin şu dakikadaki gavail izale edilmeden tatbiki adimilimkân olduğunu bildiğim için inşaallah gayei zaferin istihsalinden sonra o fikirleri tatbik edeceğim. Şimdilik beslediğim fikirlerin hiçbirisinin tatbiki mümkün değildir. Binaenaleyh zaferi bekliyelim. İnşaallah, kütlej vâhide olmak üzere çalışırız, efendim. (Alkışlar)

SALİH Ef. (Erzurum) — Malta'dan gelen arkadaşların bir tahlif meselesi var. Bunun icrasını teklif ederim.

DURSUN B. (Çorum) — Eski arkadaşlarımızdan daha yemin etmeyenler var.

NUMAN Ef. (İstanbul) — Arkadaşlar; hakkımızda gösterdiğiniz teveccühlere teşekkür ederiz. Aranızdan bundan yirmi dokuz ay evvel ayrılmıştık. Fakat geçirmiş olduğumuz birçok mezahimi aranızda tekrar bulunmakla unutuyoruz. Yalnız düşmanlarımızın şahıslarımıza karşı gösterdikleri birtakım fenalıkları affetmiyeceğiz. Ve bunların suallerini soracağız. Tabii biz oraya gitmekle beraber mütareke ahkâmını ihlâl eden o devletler sizleri de İstanbul'dan buralara sürüklediler. Ve birçok münafikane hareketler yaptılar. İnşaallah bunların hesaplarını soracağız. Celâl Nuri Bey arkadaşımın söylediklerini tekrara hacet görmüyorum. Fikrim zaten bir amelelikten yetiştiğim için sosyalisttir. Fakat vatani müdafaâ hakkında, vatani kurtarmak hakkında halihazırdaki Meclisten fazla müdafaakârane harekette bulunacağım. (Alkışlar)

4. — TEKLİFLER

1. — *Erzurum Mebusu Celâleddin Arif Beyin, Muhtelif tarihlerde Padişahını izam tarafından ekalliyetlere fermanı humayunlarla bahşedilmiş olan hukuk ve imtiyazatın münfesihi olduğu na dair kanun teklifi* (2/393)

REİS — Tevârihi muhtelifede bahşedilmiş olan bâzı hukuk ve imtiyazatın fesih ve ilgasına dair Erzurum Mebusu Celâleddin Arif Beyin teklifi kanunisi var. Esbabı mucibe lâyihasında müstaceliyetle ruznameye alınmasını teklif ediyor. Müstaceliyeti reyinize arz ediyorum. Müstaceliyeti kabul edenler lütfen el kaldırsın. Müstaceliyet kabul edildi.

Efendim ruznameye ithalini tensip buyuranlar lütfen el kaldırsın. Ruznameye ithal edildi.

2. — *Kütahya Mebusu Cemil Beyin, Umum tüccar ve esnaftan Harb İstikrazı Vergisi tahsiline dair kanun teklifi* (2/390)

REİS — Kütahya Mebusu Cemil Beyin, Mecburi istikraza dair teklifi kanunisi var. Lâyiha Encümenine gönderiyoruz. (Okunsun sesleri)

Efendim, Lâyiha Encümeni şayanı müzakere görürse okuruz. Görmezse okumayız. Reddederiz.

7. — SUALLER

1. — *Bursa Mebusu Operatör Emin Beyin İtalya'daki siyasi mümessilimiz hakkında Hariciye Vekâletinden sual tahriri.*

REİS — Hariciye Vekâletine tebliğ edeceğiz.

5. — TEZKERELER

1. — *Hiyaneti vataniyeden mahkûm Trabzon'un Ayavasıl mahallesinden Hacı Muradoğlu Kostî hakkındaki evrakı hükmiyenin gönderildiğine dair Adliye Vekâleti tezkeresi.*

REİS — Hiyaneti vataniye ile mahkûm Kostî hakkında Adliye Vekâletinden mevрут evrakı hükmiyeyi Adliye Encümenine havale ediyoruz.

6. — TAKRİRLER

1. — *Erzurum Mebusu Celâleddin Arif Beyin, İstanbul'da İtilâf Devletlerinin tesis etmiş oldukları askerî mahkemelerin protesto edilmesine dair tahriri.*

REİS — Erzurum Mebusu Celâleddin Arif Beyin, İstanbul'daki düveli mütelife askerî mahakiminin protesto edilmesine dair taktiri var. (Doğru sesleri, okunsun dinliyelim, sesleri)

T. B. M. Meclisi Riyaseti Celilesine

Geçenlerde İstanbul'dan mürur eylediğimde düveli mütelifenin birtakım askerî mahkemeler ihdasiyle hâkimiyeti millîyeye gayet acı ve ağır darbe indirdikleri mesmuum oldu. İşbu askerî mahakimin işgali askerîden mütevellidolduğu ve işgal askerinin ise Mondros mütarekenamesi ahkâmından bulunduğunu dermeyen eyliyen düveli mütelife zannı âcizice gayet büyük bir zühulde bulunuyorlar. Mondros Mütarekenamesi hiçbir vecih ve suretle Düveli Mütelifeye işgal hakkını vermediği gibi ahali İslâmiyenin hissiyatını rencide edecek ve askerî polisleriyle zavallı ahaliyi harekâtı keyfiyeye tâbi tutacak bir salâhiyet bahşeylememiştir, 16 Mart 1336 tarihindeki işgalse Mütareke Âhitnamesi gibi zülveheyne bir muahedeye tâbi değil belki yekcihet olmak üzere hukuku düvel kavaidi esasiyesine indirilmiş gayet acıklı bir darbedir. Düveli Mütelifenin harekâtı keyfiyelerne bir nihayet vermeleri ve Mondros Mütareke Âhitnamesi ahkâmına avdet eylemeleri lüzumunun kendilerine bildirilmesini ve keyfiyeti işgalin Meclisi Âli namına bir daha protesto edilmesini teklif eylerim.

25 Teşrinsani 1337

Erzurum

Celâleddin Arif

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Bilâmünakaşa kabul.

REİS — Celâleddin Arif Bey izahat versin. (Bilâmünakaşa kabul, sesleri) O halde taktiri reyiniz arz ediyorum. Celâleddin Arif Beyin bu taktirini kabul edenler lütfen el kaldırsın. İttifakla kabul edildi.

TEVFİK RÜSTÜ B. (Menteşe) — Yalnız bir ciheti mi protesto edecektik?

Düveli Mütelifenin yaptığı mezalim 16 Marttan beri başlıyor. Bunun hakkında söz söylemek istiyorum. (Hepsini, sesleri)

REİS — Zâtîâlileri de bir taktir verirsiniz O taktiri Meclise arz ederiz.

8. — MÜZAKERE EDİLEN MADDELER

1. — Heyeti Vekilenin salâhiyet ve vazifesine

dair Encümeni mahsusun kanun teklifi ve mazbatası

REİS — Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine dair Ruznamemizdeki kanunun mabaddına devam ediyoruz.

Söz Kırşehir Mebusu Müfid Efendi Hazretlerindir.

MÜFİD Ef. (Kırşehir) — Heyeti Umumiyesi hakkında esbabı mucibe mazbatasını tahrir eden Salâhaddin Bey biraderimiz Meclisi Âliye vermiş olduğu izahata nazaran mütalâatımı arz etmezden evvel kendisinden iki noktayı istizah edeceğim. Alacağım cevap üzerine mütalâatımı Heyeti Muhteremlerine arz edeceğim. Bu iki noktadan birincisi, Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine dair tanzim kılınan işbu kanun lâ-yihasındaki Hükümeti milhyemiz acaba bilûmum mevcut hükümatı medeniyeden hangi hükümetin naziresi olmak üzere kendilerince telâkki buyurulmuş bu ciheti beyan buyursunlar. Ona göre mütalâam var. İkincisi, bu kanunun maddelerinde mevcut bulunan birtakım ukudat var. Vekâlete mütaallik vesaireye mütaallik bu ukudatı yine bilûmum düveli mütemeddineden hangi devletlerin nazariyesini esas olarak kabul buyürmüşsalar bendeniz de mütalâatımı o noktadan arz edeceğim. Lûtfen bu cihetlerin cevabını verirlerse heyeti umumiyesine dair mütalâatımı beyan edeceğim.

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Esasen arkadaşlarımın dermeyen edecekleri mütalâatı tesbit ediyorum. Heyeti umumiyesi tesbit edildikten sonra cevap vermeyi tercih ettim. (İşitmiyoruz sesleri) efendim! Hatip beylerin dermeyen ettikleri mütalâatın hepsini meselenin ehemmiyetle ve vüsatına mebni not edip ve bu fikirler üzerinde düşündükten ve arkadaşlarımızla görüştükten sonra beyanı mütalâa etmek istiyorum. Binaenaleyh efendi hazretlerinin sözlerini de kaydediyorum. Söyledikleri için kendilerine cevaben şunu demek istiyorum. Yani Hükümetimizin usulü idaresi hangi hükümeti medeniyeye benziyor. Nazariye, hangi hükümeti meşruta esasına müstenittir, sualine karşı bir kelime ile cevap veriyorum. Bilûmum hükümatı meşruta esasına müstenittir. (Kângırı Mebusu Tevfik Efendiye hitaben) efendi hazretleri! Müslüman Hükümeti esasatına benziyor. Zâtîâli-

leri sarıklıdırlar. Sormuş olduğunuz hükümet; mevcudolan Müslüman Hükümet üzerine yemin ettiğiniz Hükümettir başka değildir. Ne soruyorsunuz?

MÜFİD Ef. (Kırşehir) — Bendenizin kendilerinden istirham etmiş olduğum cihet, kendimizin, Hükümetimizin şekli noktasından değildir. Bu meselede düstur ittihaz edeceğimiz, usul ittihaz edeceğimiz esasat medeni, meşrutî devletlerden hangisidir? Diye sordum. Yoksa hükümeti mutlaka şeklinde hükümet idaresini kabul etmediğimizden dolayı esasen hükümeti mutlakanın biz tamamıyla bütün kuvvetimizle aleyhindeyiz. Hükümeti meşrutâ demek, hükümeti meşrua demektir. Şu halde; **Salâhaddin Bey** biraderimizin buradaki, beyanatı âliyelerini, buradaki, fikirlerinin esasatını şer ve akıldan almış olduklarını kabul ederim Bu suretle mâruzatta devam edeceğim.

Efendim; elimizdeki mevcut kanunun serlevhası (Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine dair Kanun) serlevhasıdır. Heyeti Vekile denildiği zaman eski bizim hükümdarlar tarafından kendilerine vekâleti mutlaka verilen sadrazamlar ve onların maiyetinde teşekkül eden heyeti vükâlânın vazife ve mesuliyeti olmadığına kaaniim. Heyeti Vekile, bu Mecliste içtima eden ve kendi vekâletini milletin intihabından ahzeyliyen erbabı hal ve akdin, icraya memur kıldığı arkadaşları demektir. Kanunun heyeti umumiyesinde; Meclisi Alinin dünyanın, medeni devletlerin, meşrutî hükümetlerin meclisi mebusanlarına mâkes olmadığı musarrah olmasına binaen, biz bütün devletlerin ve medeni milletlerin meclisleri ve mebusları gibi bir vaziyette olmadığımızı arz etmek isterim. Ve biz öyle bir tarihi âlemin şimdiye kadar kaydetmediği ve belki de bundan sonra kaydetmeyeceği bir Meclisiz. (Alkırlar)

Şarktan tulu eden nuru İslâmiyetin şaşasını yer yüzünden kaldırmak emeliyle, islâmî mahvetmek emeliyle ittihat ve ittifaka çalışan islâm düşmanlarının senelerden beri bizim mahvımız hususunda tertibettikleri plânları, hüd'aları anlıyarak bugün İslâm Hükümetinin yaşamasına burada müttefikân, müttehiden ahit ve misak eden bir Meclisi Milliyiz.

Bu Meclisin vazifeleri, bu Meclisin esasları iki noktaya ayrılmıştır. Birisi, öteden beri teessüs etmiş hükümeti İslâmiyedir ki, efendiler;

bu yalnız hükümeti akliye değildir. Hükümeti İslâmiye yalnız şer'in esasatı üzerine iptina etmiş de değildir. Ancak şer'in ve aklın imtizamından hâsıl olan bir hükümeti İslâmiyedir ki, şeri ile aklı ile mezceetmiş, aklın kabul etmiyeceği şeyi zaten şer'in de kabul etmiyeceğini bildiğinden, kendileri meşruî bir hükümet vücuda getirmiş, şu kadar bin seneden beri bizim meşru olan hükümetimiz maatteessüf «İnnemettaate bilmâruf» hâdisi şerifi unutulurak tebaamızı, ahalimizi körükörüne başımıza imam nasbettimiz zevatın emirlerine itaat ettirerek hâkimiyeti milliyesi kendi elinden o hükümdarlara bilmecburiye terk edilmiş bir hükümettir. Fakat şer'in esasatı ilâ yevmilkiyame baki kalacağına hiçbirimizin şüphesi olmadığına nazaran, millet gaspolunan hukukunu istirdadetmek için bundan on on beş sene evvel kıyam etmiş ve o hukukunu istirdadettikten sonra yaşayacağına ve millet kendi kanunu esasisini kendi tanzim edeceğine yemin ederek evvelki mevcudolan kanunu esasinin bâzı maddelerini tadil ederek işe başlamıştır.

Şimdi bizim hükümetimiz akıl ve şer'in imtizamından husule gelmiş olduğundan bu münasebetle şer'in esasatından aklın kabul etmiyeceği hususattan hiçbir şey, hiçbir madde, hiçbir fikir ortaya sürülemez. Binaenaleyh bizim sıfatlarımızın hem teşriî ve hem icrai olduğuna yine biz kendimiz karar verdikten sonra bugün burada icraî vazife ile, icraî mesuliyet hakkında vücuda getirilmiş olan şu kanun lâyihasında bendeniz zannediyorum ki; evvelâ sıfatı icraiyesi itibariyle Meclisi Âlileri kendine bir vazife kanunu yapmak lâzımgeliyor. Anka'nın ismi mevcudolup da cismi mevcudolmadığı gibi, bu Meclisi Âlinin sıfatı icraiyesine mütaallik elinde ne gibi işleri olduğuna dair bir kanun mevcut değilken, Heyeti Vekile, heyeti icraiyesine bir vazife kanunu, bir mesuliyet kanunu tanzim ediyor ki; kendi kanununu yapamamak ve vekillerine kanun yapmak kadar garip bir şey olamaz. Ancak bendeniz zannediyorum ki; buradaki fevkalâdelik itibariyle ve böyle bir zamanda milleti esaretten istihlâs ve memlekete vukubulan müdahâlâtı ecnebiyeden memleketi kurtarmak ve makamı hilâfet ve saltanata tahakküm eden düşmanların elini makamı hilâfet ve saltanattan çektirmek en birinci vazifemizdir. Şu vazifeyi ifa etmeyen, şu vazifeyi kendisine um-

de itihaz etmiyen her hangi bir arkadaşımız ve vekilimiz, kendisini nazarı millet ve şeriatte ve nazarı ilâhîde mesuliyeti maddiye ve mâneviyeden kurtaramaz. Bu böyle olduğuna nazaran, bizim yaptığımız ve vücuda getirdiğimiz İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti, acaba vaktiyle hükümdarlar tarafından vekâleti mutlakayı haiz olarak makamı sadarete getirilen sadrazam mı olacaktır? Ve meşruî bir hükümet olduğumuzdan dolayı esasatı şer'iyeyi muhafaza etmek noktai nazarından hilâfetin de, Şariin niyabetini haiz olan millet hükümetinin yanında bir de Şer'iyeye Vekili dediğimiz Şeyhülislâm mı olacaktır? Efendiler bendeniz diyorum ki, hayır; zira hükümdarların vekâletlerini verdiği sadrazamlar bir vekili mutlak idi. Onun makamı olvakit gayet yüksek idi. Onun sözü padişahın sözü demektir. Bundan dolayı bu millet buna razı olmayarak o hakkını kendi eline aldı. O vakit hükümdar ile millet arasında tevazünü kuva noktai nazarından bir manzume vücuda getirilmek icabetti. O manzume düşünöldü. Kendisinin de saltanatı noktai nazarından vekili bulunması lâzımgeldiğini ve fakat o vekillerin yine milletin niyabetini, milletin intihabını haiz olan mebusların içinden alınmasını erbabı hal ve akit düşünerek şeyhülislâmların da milletvekillerinden olmasını ve mebus olmasını nazarı itibara almıştır.

Şimdi yine halifenin hükümdarın esarete bulunduğunu, makamı hilâfet ve saltanatın etrafının çemberlerle mahsur olduğunu kati bir surette müttefikan kabul etmiş ve onu kurtarıldıktan sonra o hilâfet ve saltanat makamının sahibini kendi vazifei mukaddesi başına getireceğine yemin etmiş, ahdü misak etmiş iken onun vazifesini kim yapacak diye düşünöyoruz. O vazifeyi kendi uhdemize aldık. Kendi uhdemize almış olduğumuz bu vazifeyi kimseye vermemek ve ancak milletin elinde tutmak için kendimiz hükümdar ve halife makamına geçtik. Şimdi kendimizin hükümdar ve halife makamına geçtiğimizi kabul ettikten sonra bizim tarafımızdan intihabedeceğimiz vekiller acaba bir hükümdarı müstebidin, bir hükümdarı cebbarın tâyin edeceği vekil gibi mi olacaktır diye bir korku var mıdır? Bu korku bizim hâtarımıza gelebilir mi? Çünkü biz kendimiz onun bütün hukukunu uhdemizde cemetmiş olduğumuz halde eski bir usulü bugün ihyaya çalışıyoruz. Bendeniz zan-

nediyorum ki, bu millet bu ricati katiyen kabul etmez. Millet şer'in emrettiği dairede daima yükselmeye, daima terakki etmiye yemin ve azmetmiştir.

Şimdi İcra Vekillerini intihabetmek hususunda bir Başvekil ile Şer'iyeye Vekilinin Meclisi Âli hafi bir surette intihabedecek, ondan sonra o Başvekil ile Şer'iyeye Vekili veyahut yalnız Başvekil kendi arkadaşlarını tesanüt noktai nazarından yine Meclisin içindeki arkadaşlarından alacak ve gelecek Heyeti Muhteremeye diyecek ki; arkadaşlar işte ben bu arkadaşlarımızla iş görebileceğim vekillerimiz bunlar olabilecektir. Şimdi bizim evvelce iki zata karşı verdiğimiz rey ki bunları bizim tarafımızdan tevkil ediyoruz. Bizim vekâletimizi ahyorlar. Vekâletimiz bittabi esasatı Şer'iyeye ve fıkhiyeye muvafık olarak akdedileceğinden, icap ve kabul ile itihaz olunacağından, bizim intihabettiğimiz arkadaşlarımız, vekâletinizi kabul ettik diyorlar. Fakat biz o iki arkadaş intihabederken, siz de tarafınızdan âharı tevkil ederek ve onlara bizim tarafımızdan vekil intihabedilmiş nazariyle bakılarak, vücuda getirilecek Heyeti Vekile bu suretle tekemmül etsin mi diyelim? Yoksa zaten vekâletin bize isnaden, bize izafeten verilmesi dolayısıyla bu salâhiyeti iki vekilin, iki arkadaşımızın elinden alarak, kendi fikirlerimizi ortaya koyarak, o İcra Vekilleri Heyetini kendimiz mi tevkil edelim? Meselenin esasını burası teşkil ediyor. Bendeniz mazbata muharriri Salâhaddin Bey biraderimizin beyanatı âliyelerini şu noktada görüyorum. Vekiller, kendi vekâletlerine, kendi sandalyelerine karşı her işten şahsan mesuldür. Fakat heyeti mecmua ve umumiyeleleri itibariyle yaptıkları işlerden dolayı bir mesuliyet yok, buna dair bir madde kanuniye yoktur diyorlar. (Vardır sesleri) esasen yoktu. Şimdi vücuda getiriyor sunuz. Heyeti Vekilenin Heyeti Umumiyesi itibariyle mesuliyetlerine dair Meclisi Âliden tanzim edilmiş bir kanun olmadığından dolayı bunların hepsini umum işlerden dolayı mesul etmek için bir madde yapalım diyorlar. Zannedirim ki, buna muvafakat etmiyecek hiçbir arkadaş bulunmaz. Hepimiz de Heyeti Vekileyi siyaseti umumiyei dahiliye ve hariciyemizde vukua getirecekleri zarardan dolayı mesul etmek istediğimizde müttefikiz. Fakat bu mesuliyeti teşmil etmek, bu mesuliyeti unumileştirmek için biz kalkıp da işi kabine usulüne irca ederek,

bir başvekil, bir sadrâzam ve bir şeriye vekilini intihabedip de, onlara «arkadaşlarınızı siz intihabedin, bizden de itimat alın!» Demek, o başvekilin intihabedeceği vekillere vekâlet vermekten başka nedir rica ederim? Kendimiz hafi bir surette intihap yapmış, o Heyeti Vekileyi vücuda getirmişiz. Onları ha biz intihabetmişiz! Ha o iki zat arkadaşlarını alarak bize gelmiş, bizden itimat alıyor. İkisi de birdir. Zaten bizden almış olduğu itimadı doğrudan doğruya teşriî sıfatiyle alıyor. Bu, müptedayi haber yapmak demektir ki her ikisinden de katiyen ve katibeten vekâletten başka hiçbir şey anlaşılmaz. Şu hale nazaran Heyeti Vekilenin umumiyet itibariyle mesuliyetine müteallik eğer elimizdeki kanunlarda bir madde yoksa, öyle bir madde ortaya koruz. Deriz ki; «Vekiller, müvekkillerinin hukukunu bitemamiha muhafaza ile mükelleftir. Müvekkilinin hukukunu ankasdin muhafaza etmeyen kimse amden müvekkilinin hukuunu ihlâl etmek isteyen demektir. Vekiller şahsan yaptıkları işlerden dolayı şahsan ve umumi yaptıkları işten dolayı umumiyetle mesuldürler. Binaenaleyh bu milletin işi bundan sonra mesul olmıyan ellere verilmeyecektir.» Diye bir madde yaparız, veririz. Bu maddeyi vücuda getirmek için kalkıp da diğer şekilde maddeler vücuda getirmek, bendeniz zannediyorum ki, milleti kurtarmak için düşmana karşı oynıyacağımız rolde kazanacağımız menfaatli oyunlar var, onları sonra kaybederiz.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Meclise mi söylüyor sunuz encümene mi?...

MÜFİD Ef. (Devamla) — Bendeniz sizi bunu anlayacak kadar zeki zannedirdim.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Sizin kadar zeki değilim efendim!

MÜFİD Ef. (Devamla) — Sonra bu lâyhahi kanunıyeyi yukardan aşağıya tetkik ettik. Gördük ki, mesuliyet kelimesi bir maddeden ibaret kalmış. Acaba mesuliyetten tevellüdedecek ceza nedir? Ceza aradım. Cezaya müteallik bir şey görmedim.

Efendiler! Eğer hukuku âdiye dâvasından dolayı bir mahkemeye vekâlet vererek gönderdiğimiz vekille o mahkemede müvekkilinin hukukunu kasten ihlâl ederse bu; Kanunu Ceza mucibince emniyeti suiistimal demektir. Bu meselede bizim Heyeti Vekilenin vazifelerini ifa etmemeleri, müvekkillerinin hukukunu ih-

lâl etmelerinden dolayı, biz onları Kanunu Cezadaki emniyeti suiistimal eden vekillere verilecek ceza ile tecziye edeceksek, böyle cezaya, böyle mesuliyeti kanunıyeye hiç lüzum yoktur. Çünkü hukuku âdiyede vekil müvekkilinin emniyetini suiistimal ederse o bir şahsa munhasır kalır. Fakat İcra Vekilleri Heyetinin yapacağı yanlışlık bir şahsın değil; saçı bitmemiş yetimlerin, babaları, kardeşleri bu vatan uğruna şehid olmuş kimsesizlerin hukukudur. Bunların hukukunu ihlâl eden Heyeti Vekileye karşı verilecek ceza, bir emniyeti suiistimal cezası kadar ise bendeniz o vekilleri mesul etmiyeceğim, size mesuliyet yoktur, diyeceğim.

Sonra efendim, kanuna vazife noktasından baktım. İcra Vekilleri Heyetine verilen vazife doğrudan doğruya Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda mevcudolan vaziften ibarettir. Bu vazif kontrol ediliyor. Kimin tarafından? Tabii Meclisi Âliniz tarafından kontrol ediliyor, teftiş ediliyor. Meclisi Âliniz, her biriniz ayrı ayrı kalkıp gidip de bu teftişatı icra etmekte suubet çektiğimizden dolayı Meclisi Âlinizin reisi olan zata bu vazifeyi veriyoruz. İcra Vekilleri Heyeti bir meseleyi müzakere etmişler, müzakere ettikleri meseleye karar vermişler, bu karar tasdika muhtacolduğundan dolayı Riyasete veriliyor. Deniliyor ki; kırk sekiz saate kadar bu kararı tasdik et! Eğer kırk sekiz saate kadar bunu tasdik etmezsen İcra Vekilleri Heyeti tasdik edecektir. Bu lâyhahi kanunıyenin ruhunda bu da vardır. Şimdi bendeniz düşünüyorum. İcra Vekilleri Heyeti bizim kendi tarafımızdan intihabolunmuş arkadaşlarımızdır. Bizse o İcra Vekilleri Heyetine karşı, sıfat itibariyle hem milletin hâkimiyetini ve hem de şer'in niyabetini eline alan hem niyabeti Hilâfet ve hem de hükümdarlık hukukunu haiz bulunan, teşriî ve icraî sıfatlarla mücehhez olan bir Meclisiz. Meclis Reisinin tasdik etmediği bir kararı, İcra Vekilleri Heyeti; Meclisi de tanımyarak, kalkıp icra edecek. Efendiler, o halde rica ederim, tasdika muallâk olan meselede vekâlet kalmadı. Şimdi tasdika muhtacolan bu meseleyi kırk sekiz saat zarfında Makamı Riyaset Meclis namına tasdik etmediği zaman İcra Vekilleri Heyeti bunu icra edecek, Meclisi de tanımyacak, bizi de tanımyacak bu kararı icra edecek. Bu cihetle şaştım. Düşündüm, dedim ki: Buna başka bir nokta bulayım. Neydi o nokta? Eğer kanun içinde onu

göreydim pek çok iftihar edecektim. Ve diyecek-
tim ki; Reisin 48 saat zarfında tasdik etmediği
bir mesele doğrudan doğruya Meclis namına ol-
madığı için o meseleyi Heyeti Vekile ile kendi
arasında ihtilâf olmuş addiyle Meclise getirecek,
arz edecek, Meclis ne karar verirse İcra Vekille-
ri o karara tebaiyet edecektir, denseydi, Meclisin
makamı ve şahsiyeti mâneviyesi yükselir, mesele
anlaşıldı. (Heyeti Umumiye ait söyleyiniz,
sesleri) Efendim, heyeti umumiyesi bütün mad-
delerden ruh alarak söylenecek şeydir.

Sonra bu teklifte görüyorum ki; Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetinden başka bir Kanunu Esasi ruhu vardır. Kanunu Esasi tanzim etmek, kanunu esasi vücuda getirmek ruhu noktai nazarından bunu da düşündüm. Arz ettiğim veçhile Hükümetimiz şeri ve aklın meczinden vücuda gelmiş, husule gelmiş bir Hükümeti Şer'iyeyi İslâmiye olduğuna binaen elimizde mevcut bulunan Kanunu Esasimizin de doğrudan doğruya esasatı şer'iyeye ev fıkhiyeye ve asrın, medeniyetin, aklın icabettirdiği usüller üzerine müesses olması lâzımgelir. Bu usulle üzerine teessüs edecek olan Hükümeti İslâmiyeyi Şer'iyeyi o tarzdaki Kanunu Esasiye istinadettirmek icabeder. Bilûmum medeni devletlerin kanunlarını, nazariyelerini meczederek vücuda getirdiklerine ve meşrutî bir hükümetin kanunu esasisi olduğuna kanaat ettiğim şu Kanunu Esasiye atfı nazar ettim ve düşündüm; İcra Vekilleri Heyeti Şayet bu Meclisle beraber oturur da bir mesele müzakere ederse, bu Meclisle beraber diyorum, çünkü Meclisin şahsiyeti mâneviyesini temsil ettirmek istediğiniz reisinizin huzuru ile İcra Vekilleri bir meseleyi müzakereye başladığı vakit, Meclisin reyini ki reyini istişari oluyor, bendenizce eğer mesele reisin şahsiyetine ait bir mesele olsa, hakikaten reisin reyini istişari-
den başka bir şey olmamalı. Çünkü mesuliyet Heyeti Vekileye aittir. Reis mesul değildir. O meselede mesul olmıyan zatın reyinin ancak istişari mahiyeti haiz olması lâzımdır. Fakat Heyeti Vekileye bir meseleden dolayı «Geliniz, meseleyi burada müzakere edeceğiz» demişiz. O zaman efendiler, yaptığımız kanunla sizin vaziyetiniz ancak istişari mahiyette kalacaktır. Bu tarzla Heyeti Vekileye «Biz kendimiz müzakere edeceğiz, gelmiyeceğiz» diye bir yol vermiş oluyoruz. Benim anladığım budur. Binaen-

aleyh böyle bir maddenin buraya girmesini za-
it görüyorum.

YASIN B. (Oltu) — Maddeler hakkında
söylüyorsunuz.

MÜFİD Ef. (Devamla) — Heyeti umumiye
maddeden çıkar. Yumurta tavuktan mı, tavuk
yumurtadan mı çıkar? Yasin Bey! Onu söyle
bana!...

Sonra efendim, ahvali fevkalâde zuhurunda
hükümetimiz idarei örfiye ilân edecektir. Bittabi
her devlet bunu kabul etmiş, idarei örfiye ilânını da, kezalik bu Meclisi Âli Kavanini Osmaniyenin devamı meriyetine verdiği kararıyla kabul etmiş. Şimdi idarei örfiye ilân ettiğimiz zaman idarei örfiyenin bir kanunu var. O kanun derhal divanı harbleri teşkil eder. Divanıharb maznunları muhakeme eder, hükmünü verir, icra eder, tasdikine lüzum yoktur. Bu kanun elde iken bendeniz bu lâyihai kanuniyede idarei örfiye mahkemelerinden verilen hükümler olsun, diğer mahakimden verilen hükümler olsun, idamı havi olan hükümleri Meclisi Alide tasdika lüzum yoktur. Onlar derecatı mahakimden geçtikten sonra Reis tarafından tasdika iktiran etsin, deniliyor. Bu esası kabul ederim. Fakat bu esası kabul etmekle beraber idarei örfiye hükümleriyle kendilerinin sarahaten zikr ettikleri istiklâl mahkemeleri hükümlerinin de derecatı muhtelifen geçmesine taraftar olduklarımı ve böyle bir madde yaptıklarımı burada görüyorum. Ancak, derim ki; bendeniz idarei örfiye, ahvali fevkalâdede muvakkat ve kısa zamanlar için ilân edilir. Ceza, halkın nazarında büyüsün, halk irtikâbedeceği cürümden divanı harblerin korkusuyla çekinsin, diye. Eğer idarei örfiye temadi ederse halk itiyat hâsil eder. İtiyat hâsil ettiğinden dolayı idarei örfiyenin de terhip noktai nazarından ehemmiyeti kalmaz.

İstiklâl mahkemelerinin de bu mukaddes gayemizi kurtarmak için bu millet tarafından vücuda getirildiğinde şüphe yoktur. Ancak, bunun temadi etmesi onun ehemmiyeti mahsusasını, onun hükmünü iskat eder. Artık bunlara nihayet verilsin! Hükümet vazifesini bilsin! Bunu bendeniz de kabul ederim...

Netice itibariyle encümenin vücuda getirdiği şu lâyihai kanuniye, Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine mütaallik bir maddeyi havi olmaması, yani mesuliyeti cezaiye, mesuliyeti mâ-

neviye ve mesuliyeti siyasiyeye dair bir cezayı havi olmamasına ve esasen Meclisi Alinizden bu kanunun tanzimi için verilen karar vazife ve mesuliyet dairesinde bir kanunun vücuda getirilmesine munhasır olmasına binaen bu kanunun vazife ve mesuliyet noktasından çıkıp Kanunu Esasının dairei şumulüne giren aksamını kabule bendeniz taraftar değilim. Heyeti umumiyesi itibariyle bu nokta şayanı kabul değildir. Ancak, mesuliyeti umumiyeye ve Heyeti Vekilenin intihabına dair noktalarda mazbata muharriri bey ile birleşebileceğim.

Biz, İcra Vekilleri Heyetinin mevcudundan başka ayrıca bir de icra reisi intihabedemeyiz. Yani bir sadrazamlık ihdas edemeyiz. Ancak İcra Vekilleri Heyeti Meclisi Alinin her birerlerinin reyini almak suretiyle intihabedilir. O heyet intihabedildikten sonra şimdiki yaptıkları gibi içlerinden birisini reis intihabederler. Zaten Kanunu Esasımızda de sadrazamlar, başvekil-ler nezaretlerden birisini deruhde etmek salâhiyetini haiz olduğu için o zaman Heyeti Vekile o vekillerden birisini kendilerine reis intihabederler. Bize gelirler, derler ki; «Biz millete karşı ve size karşı mesuliyeti omuzumuza alarak ve bizi idare edecek ve daima sizinle temasta bulunacak ve daima mesuliyetlerden dolayı size karşı muatabolacak reisimiz filân zattır. Bunu size arz ediyoruz.» derler ve bizden bu suretle bir tasdik, bir itimat kelimesi alarak giderlerse dâva halledilmiş olur.

Namzetlik meselesine gelince; bir külli mecmuu ve bir külli istiğrakı halinde bulunan Heyeti Âliyeniz, külli mecmuu ve külli istiğrakı diye arz ediyorum, izah edeyim; her birerlerinin ayrı ayrı şahsiyetleri, ayrı ayrı vaziyetleri olmak itibariyle külli istiğrakı; mecmularının şahsiyeti mâneviyesinden vücuda gelmesi itibariyle de külli mecmuu, işte şu külli mecmuu ve külli istiğrakı sıfatlarını haiz olan Heyeti Celileniz, bir taraftan vücuda getirdiğiniz kavanine riayete siz de mecbur oluyorsunuz, bir taraftan da fail oluyorsunuz, diyorsunuz ki; vücuda getirdiğiniz Hükümet bizim verdiğimiz programdan harice çıkarsa onu mesul edeceğiz. Şu suretle faaliyetimizi elimize aldığımız zaman vücuda getireceğimiz ve mesul edeceğimiz hükümetin efrahını bize kim gösterebilir? İşte mesele budur, şimdi gerek içtihat ihtilâfı ve gerek tabayı farkı dolayısıyla arkadaşlarımızı verdiğimiz reyler-

de katiyen ittifakı tam husule gelmediğini, bilâkis teşettütü âra vukubulduğunu zannedersem inkâr edecek hiçbir arkadaşımız yoktur. (Şüphesiz sadaları) Hattâ bâzan ekseriyeti izafiyede olmıyarak doğrudan doğruya beş, on rey almış olan arkadaşlarımızı, mesele- nin ehemmiyetine ve işin bir an evvel vücut bulması lüzumuna binaen reyi işari ile intiha-bedip çıkarıyoruz. Bunun Meclisi Alinizde vukuu çoktur. Bundan dolayı reyleri teşettü-dettirmemek için bir usul lâzımdır. Bu usul nedir? (Tâyindir sesleri) zaten intihabın neticesi de tâyine varır... Şimdi bu usul nedir? Şimdiye kadar Heyeti Âliyeniz bir usul olmak üzere Makamı Riyasetin namzet göstermesini kabul ve bunun için de bir madde tedvin etmiştir. Bendeniz Makamı Riyasete bu yükü sırtına yüklediğinden dolayı acırım. Niçin şu olsun, bu olsun diye namzet göstermek yükünü sırtına almış? İşte asıl meseleyi fâsıl, maslâhatı da teşettüte uğratmamak için bir çare düşündüm. Ne yapalım. Malûmuâlileri her meselede bir rehber lâzımdır. Hattâ icabatı diniyemizden olan Haccı ifa etmek için Hicaz'a gittiğimizde Mekke'yi tavaf etmek üzere bir delil bir mürşit lâzım oluyor. Şimdi bu irşatı yapmak için çare düşünelim. Yalnız Reise vermiyelim. Kendimiz alalım. Fakat nasıl alalım? Bendenizin aklıma gelen budur Meclisi Alinizde bir Reis, bir de Reisisani ve iki tane de Reisvekili ve ondan sonra da beş şube, beş Reisi vardır ki, mecmuu dokuz oluyor. Bu her şubenin de mensubolduğu bir encümen var Şimdi hangi vekili intihabedeceksiniz? Meselâ Adliye Vekilini intihabedeceksiniz. Adliye Encümeni Reisi ile bu dokuz Reisin - ki, ceman on reisin - ekalli üçten aşağı olmamak üzere gösterecekleri namzetler Heyeti Muhteremenize arz olunur Heyeti Muhteremeniz de bunların içerisinde istediğinizi alıp intihabedersiniz. İşte benim aklıma gelen nokta budur. Binaenaleyh bu kanunla yapılacak bir madde varsa o da Heyeti Vekelânın mecmuan mesuliyeti maddesidir. Ondan sonra ki, mesail, bendenizce, esasata taallûk etmez.

HASAN HAYRİ B. (Dersim) — Efendim, bendeniz bu kanunun münakaşasından kabul ve ademikabulünden evvel, evvelki tar-

zı intihabın muvafık olup olmadığından bahsedeceğim. Şimdi biz bir seneden beridir, daha doğrusu bir buçuk seneden beridir, bu tarzda yaptığımız intihabatın - haricen o kadar tesiri yoksa da - dâhilen fazla mahzuru görülmüştür. Nitekim meselâ bâzı kumandanlıklar, vilâyetler kendilerinde büyük bir salâhiyet görmüş, âdetâ mesuliyeti hiç gözüne aldirmiyor. Sanki dünyada mesuliyet yokmuş. Bu sebeplerdir ki, birtakım yolsuz hallerin hudusuna meydan veriyorlar. Nitekim Koçgiri ve emsali hâliseler bu suretle tahaddüs etmiştir.

Sonra bir nokta daha var. Reisi Âlimiz Paşa Hazretleri bizim buraya toplanmağımızın yegâne âmilidirler. Müşarünileyh bizi istihlâs ve taali vatan için lâzımgelen tedabiri ittihaz etmek için buraya topladılar, etrafına aldılar. Şimdi böyle bir zâtı muhtereme tutup da her işi gördürmek meselâ vekilleri tâyin etmek vazifesini ona ihale etmek ve aynı zamanda da bu vekillerin intihabından dolayı da böyle zimnen bir şahsı mesuliyet karşısında bulundurmamak caiz midir, değil midir? Ben şahsan caiz olmadığı kanaatindeyim. Bu fikri zatimi misalle izah eleceğim. Enver Paşayı Balkan Harbinden Harbi Umumiyyeye kadar nasıl biliyordunuz? (İyi biliyorduk sesleri) Evet iyi idi. Ben pek iyi biliyorum, yaptığı fedakârlık. (Sadede sesleri)

MUSTAFA B. (Tokad) — Dört yüz milyon müslümanın memleketini harabeye çevirdi.

HASAN HAYRÎ B. (Devamla) — Müsaade buyurun efendim. Harbi Umumide bu adam bu işleri gördü diye bütün umuru onun eline verdik. Haddinden ziyade iş verdik, o da nihayet bu vatana tepe takla döndürdü. De buyur! Bunu biz mi yaptık, Enver mi yaptı? Bunu biz yaptık, onu ortaya biz attık, çünkü ona o salâhiyeti biz verdik. Şimdi bu zâtı muhteremi de Enver Paşanın âkıbetine uğratmak istiyor-sak bunu vereyim.

GAZÎ MUSTAFA KEMAL PAŞA (ANKARA) — Reisi Enver'in âkıbetine uğratmak senin elinde değil, Reisin elindedir. O salâhiyeti Enver Paşaya sen mi verdin?

HASAN HAYRÎ B. (Devamla) — Çünkü millet idare edemedi.

GAZÎ MUSTAFA KEMAL PAŞA (ANKARA) — Beni onunla mukayese etmeyiniz.

HASAN HAYRÎ B. (Devamla) — Yanlış Paşa Hazretleri.

GAZÎ MUSTAFA KEMAL PŞ. (ANKARA) — Yanlış değil, yanlış değil. Ben çok iyi anlarım.

HASAN HAYRÎ B. (Devamla) — Yok, yok Paşam...

GAZÎ MUSTAFA KEMAL PŞ. (ANKARA) — Devam ediniz.

HASAN HAYRÎ B. (Devamla) — Sonra efendim, dün Hafız Mehmet bey biraderimiz Merkez Ordusu Kumandanının merci olan Enkâm Harbiyei Umumiye Dairesini, Başkumandanı bırakarak Nureddin Paşaya niçin hücum etti? Madem ki, kendisine karşı mesul bir Heyeti Vekile varsa ve onu merci biliyor idiye doğrudan doğruya Nureddin Paşaya hücum edeceklerine niçin merciine müracaat etmediler? Çünkü kendileri de kaanidirler ki; mesul bir Heyeti Vekile yoktur. Onun için doğrudan doğruya Nureddin Paşaya hücum ettiler.

MUSTAFA KEMAL B. (Ertuğrul) — Kumandanın veya şunun, bunun şahsına ait bir şey söylemeyin, kanuna dair söyleyin.

HASAN HAYRÎ B. (Devamla) — Misal getiriyorum efendim! Bendeniz diyorum ki: Eski kanunla bunun arasında bir fark göremiyorum. Bunu kendisi de fiilen ispat etti. Eğer mesul bir Heyeti Vekile olduğuna kaani olsaydı doğrudan doğruya Merkez Ordusu Kumandanına hücum etmesi caiz değildir.

REİS — Saded haricine çıkmayınız. Aksi takdirde kelâmdan menederim.

HASAN HAYRÎ B. (Devamla) — Bendenizin maksadım, eski kanunun tebdiliyle onun yerine başka bir kanun vaz'idir. Ama bu kanun değilmiş de başka türlü bir kanunmuş beis yok. Maksadım budur.

SIRRI B. (İzmit) — Münakaşasına gireceğimiz kanunun serlevhası; «Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyeti Kanunu» cümlesidir. Metni kanunun ihtiva ettiği mefhumun bu ünvanda mündemicolup olmadığını anlamak birinci vazifemizdir. Metni kanunun ihtiva ettiği ruhu maksadı anlamak için onun tahririne saik olan esbabı mu-cibe mazbatasını tetkik etmekteyiz icabeder. Binaenaleyh kanuna unvan ittihaz olmasın şu cümlelerin hikmeti intihabın anlamak için esbabı mu-cibe mazbatasının tetkikine giriştim. Bu kanunun tedvininde bir esabın dâha

birinci celsesinde Âzayı Kiramın daima yekdiğerinden tebaüdedip iki noktai nazara tâbi olduklarını görürüz. Birisi, Meclisi Âlinin kararı veçhile Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine dair bir kanun tedvini bizim vazifemizdir, diyor. İkincisi de, kendisine vazife ve mesuliyet tâyin edeceğimiz Hükümetin şeklini bilmeliğimiz icabeder, diyor. Bu ciheti halletmeden yekdiğerine merbut olmıyan birçok maddeleri birbirini altına dizmeye kalkışıyorlar ve sırf arada bu maddeyi tedvin için bir araya gelen dimağların tehassüsâtı arasında ittihat ve insicam olmadığı için ortaya öyle bir manzume konuluyor ki; her fıkrası birbirini nakzediyor. Esbabı mucibe mazbatasında henüz maksadı meşrudan şu cümleyi görüyoruz: «Kanunu Esasiyi Osmaninin bir kanunla gayrimefsuh ve gayrimankuz ahkâmı berkarar ve bu meyanda birinci maddeden yedinci maddeye kadar mezkûr olan hukuku âliyei hilâfet ve saltanatın mahfuziyeti âşikâr olduğundan muhtacı müzakere ve münakaşa olmıyan bu esasat aynen baki kalmak üzere». İşte tedvin olunan kanunun membaı ilhamı şu fıkradır. Binaenaleyh bu fıkranın bizim mefkûremize muvafık veya esasatımıza mutabık olup olmadığını anlamak için ufak bir tetkika girişmekliğimiz iktiza eder. Kanunu Esasinin mazbut ve mahfuz denilmek istenilen birinciden yedinciye kadar mevaddı mâlûmunuzdur ki; hep hukuku padişahiden bahistir. O hukuk ki bugün her halde yine mahfuzdur, demek için ve o hukukun muhafazasını deruhte etmekliğimiz için çok düşünmekliğimiz icabeder. Bunu düşünmiyerek şu halde teşekkülümüze rağmen el'an onu bizde idameye mütaahhidiz, demek için, kendi hesabıma biraz düşünmek iktiza eder. Meselâ üçüncü madde Saltanatı Seniyei Osmaniye Hilâfeti Küberayı İslâmiyeyi haiz olarak sülâlei Âli Osmandan ekber evlâda aittir, denilen fıkrada..

YUSUF ZİYA B. (Bitlis) — Öyle bir madde yoktur.

SIRRI B. (İzmit) — Zatı âlinizden hassaten rica ederim. Kanunu iyi tetkik ederek tenkide girişiniz. Şimdi biz Hükümetin heyeti umumiyesine vaziyed ettiğimiz halde dahi veraseti saltanatın bu usulde cereyanını mı kabul edeceğiz? Bunu bugünden tahtı muhafazada addetmek caiz midir, değil midir?

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Asla!

SIRRI B. (İzmit) — Yine padişah için mahfuz addedeceğimiz diğer bir fıkra; «Zatı hazreti padişahinin ve hanedanı saltanatın muhasasatı zatiyeleri tekâfülü umumi altındadır.» Fıkrasıdır. Bugünkü usule göre hanedanı saltanattan bir çocuk tevellüdeder - etmez onun için bütçeye bir tahsisat vaz'edilir. Fakat bu kanun yapıldığı zaman bilelim ki; memleket Bosna'dan, Bulgaristan'dan, Yunanistan'dan, Barsa'dan ta Kafkasya'ya müntehi olurdu. Binaenaleyh o vakit hanedanı saltanatın büyük mikyasta masarifatını deruhde etmek belki kabil olurdu, fakat Devlet bu kadar küçüldükten sonra biz el'an hanedanı saltanatın vâsi masarifini nasıl deruhde edebileceğiz? (Alkışlar) Bugün hattâ en vâsi memleketlerde ve ahrarane idarelerde bile hanedanı saltanatın millet bütçesinden bu kadar vâsi mikyasta istifade edenı yoktur. Bunu kabul etmek âdeta bugün bu asırda Çad gölü yakınında bir (Tombokto) Hükümetine benzemek demektir. Bizse eşkâli hükümetin en müttekâmilini burada teşkil ettik. Binaenaleyh daha bugünden böyle Kanunu Esasinin hukuku padişahiye taallûk eden mevaddının uhdesine girişmek bana kalırsa zamanı değildir. Ben zannederim ki, ihtiyatsız bir hareket olur. Bana kalırsa bu maddeleri zikretmek lâzımgelirdi. Zamanı geldiği zaman millet ona ne şekil vereceğini düşünür. (Bravo sesleri) İşte kanunun tedvinine saik olan esbap ve efkâr bu gibi menabiden alınmıştır.

Şimdi metni kanuna gelelim. Meclisi Âli intihaz ettiği kararında dedi ki : Bir encümen intihabedelim ve o encümen Heyeti Vekile için bir vazife ve mesuliyet kanunu tedvin etsin. Bu karar üzerine encümen intihabolundu. Encümense Meclisi Alinin kendisine çizmiş olduğu hudut ve salâhiyeti tecavüz ederek Kanunu Esasinin tadiline girişti.

HACI AHMED HAMDİ Ef. (Muş) — Salâhiyeti vâsia verildi.

SIRRI B. (Devamla) — Binaenaleyh, bir maksadı mahsusla intihabedilen encümenin vazife ve salâhiyetini tecavüz ederek, Kanunu Esasi maddelerinin tadiline veya tahrifine girişmesi onun cazifesinden hariç hareket etmiş olduğunu gösterir ki : O halde bu hak haricinde yapılan şey, bizim nazarımızda bizim verdiği-

miz kararın haricinde olduğu için, hükmü ol-
mamak icabeder. O halde meseleyi şümüllü dü-
şünmezden evvel usulü müzakere mevzuuna gö-
re tetkik etmeklik icabeder. Bizim verdiğimiz
karar haricinde yapılan şu kanun lâyihasının
tetkikine girişecek miyiz, girişmiyecek miyiz?
Meclisi Âli bu kanunun tetkikine girişebilmek
için eskiden verdiği kararın hükmünü iptal et-
mesi icabeder. Binaenaleyh, Heyeti Celilenizden
istirham ediyorum. Evvel emirde bu ciheti hal-
letmek icabeder. İşte şu takririmi Riyasete ve-
riyorum. Ârayı âlinize arz edilir. Eğer; «Kanu-
nu hâzırın tetkiki caizdir» diyecek olursanız
bendeniz de o zaman kanun hakkında söz söy-
lemek hakkını muhafaza ederim.

Riyaseti Celileye

Meclisi Alinin olbaptaki kararı «Heyeti Ve-
kilenin vazife ve mesuliyeti» hakkında bir ka-
nun tanzimine dairdi. Halbuki encümen vazifei
muhavvelesinin hudut ve salâhiyetini bitteca-
vüz Kanunu Esasi maddelerinin tadiline girişe-
rek sebebi teşekkül ve hikmeti mevcudiyetin-
den zühul etmiş olduğu görülmekle kendisine
tâyin edilen mevzu dâhilinde (Heyeti Vekilenin
vazife ve mesuliyeti) ne dair muktazi kanunun
tâyin ve tesbiti hakkında lâyihai kanuniyenin
encümene iadesini teklif ederim.

26 Teşrinisani 1337

İzmit Mebusu

Sırrı

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Encümen
namına buna dair söz isterim, Reis Bey!

SIRRI B. (Devamla) — Bu meselenin tetki-
kine girişip girişmemekliğimiz için her halde re-
sen bir karar ittihaz etmekliğimiz lâzımdır. Öyle
karar itihaz etmeksizin, eski kanun hükmünü ic-
ra etmekte iken bizim de yolsuz bir yola gitmek-
liğimizi gösterir. Bendenizin teklifim bundan
ibarettir.

YUSUF ZİYA B. (Bitlis) — Bir mebus bile
bir kanun teklif edebilir. Encümen nasıl teklif
edemez?

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Reis Bey
encümen namına söz veriniz.

SIRRI B. (İzmit) — Kaç kişi encümen na-
mına söyleyecek?

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Mazbata
muharriri bana söz verdi.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Yalnız
Mazbata Muharriri Salâhaddin Bey söyleyecek.

REİS — Meselei müstehire hakkında sonra
söylersiniz.

HÜSEYİN AVNİ B. (Erzurum) — Müzake-
reye koyduğunuz zaman ilk söz benim olmak
üzere kürsüden iniyorum.

REİS — Pekâlâ efendim.

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Sırrı Bey bir
mütalâada bulundular. Bu mütalâa gayet mü-
him ve esashıdır. Bu mütalâa hakkında geçen
gün bir arkadaşımızın biriyle temas ettim. Ben-
deniz, mevzuubahsolan meselenin vüs'at ve aza-
metini düşünerek derhal cevap vermek istemi-
yorum. Bütün arkadaşlar sözlerini söyledikten
sonra tekmil efkâr tenevvür ve tebellür ettikten
sonra efkârımı söylerim. O zaman cevap vere-
ceğim.

MUSTAFA B. (Tokad) — Sırrı Beyin takri-
ri reye koyunuz, Reis Bey! Kabul edenler et-
sin, etmeyenler etmesin.

SIRRI B. (İzmit) — Meclisi Âli bunu müza-
kere edemez (Gürültüler)

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Meclis şim-
diye kadar cereyan etmiş olan müzakereyi kâfi
gördü mü?

MUSTAFA KEMAL B. (Ertuğrul) — Evve-
lâ meselenin halli lâzımgelir. Bu mesele halledil-
meden müzakere doğru olamaz.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Evet! Ev-
velâ bu meselei müstehire halledilmeli.

REİS — Efendim Sırrı Beyin takririni oku-
tuyorum. (Gürültüler)

GAZİ MUSTAFA KEMAL Pş. (Ankara) —
Verilen her hangi bir takrir derhal okunmak
mecburiyetinde değildir. Şimdiye kadar verilmiş
zannederim birçok takrirler vardır. Eğer müza-
kerenin kifayetine karar verilmişse, o zaman
mevcut takrirler okunabilir. Binaenaleyh müza-
kere devam ediyor.

ŞEREF B. (Edirne) — Efendiler Heyeti Ve-
kilenin mesuliyet ve salâhiyetine dair takdim
edilen lâyihai kanuniyeyi tetkik ettik. Encümen
namına söz söyleyen Salâhaddin Beyefendi Haz-
retleri esbabı mucibede izah edilen makasidin
mevzuubahis ve müzakere olmamasından bah-
setti. Lâkin düşünmeli ki, kanun büyük bir ih-
tiyaca mebni tanzim edilmiş olmakla niçin vaz'-
olundugunu mutlâka esbabı mucibesinin ihtiva

etmesi lâzımgelirdi. Hattâ kanunun yirmi sene sonra tefsirinde onun vaz'ını icabeden esbabın ne olduğunu müfessirler o zaman o esbabı mucibe mazbatasına müracaatle halledeceklerinden, esbabı mucibe mazbatasını kanunun ifadesi demektir. Şimdi esbabı mucibe mazbatasında (muaddele Kanunu Esasii Osmaninin bir kanun ile gayrimesfuh ve gayrimankuz ahkâmı berkara ve bu meyanda birinciden yedinci maddeye kadar mezkûr olan hukuku âliyei hilâfet ve saltanatın mahfuziyeti aşıkâr olduğundan muhtacı müzakere olmayan) diyorlar.

Malûmâtınız ki; Türkiye Büyük Millet Meclisini kurduğunuz ve Türk milletinin büyük davasını bütün dünyaya anlatmaya çalıştığımız şu dakikada diyorsunuz ki, eski esas dâhilinde kudreti içtimaiye yalnız ve ancak bir şahısta toplanır. O şahsa millet kudreti içtimaiyesini verir. Bizim ona verdiğimiz kudreti içtimaiye birtakım dahili ve harici avarız hasebiyle bugün artık nâkabili istifade, gayrikabili icra bir hale gelmiştir. Halbuki millet iradei milliyeyi hâkim kılmak için bu Meclisi topladı ve bugün bu Meclis bütün hukuku hükümraniyi ve iradei milliyeyi temsil ettirir bir Meclistir. (Bravo sadaları) Bu sizin kararınızdır. Zabıt Ceridesinin birinci cildini açıp okuyun.

Sonra zaman zaman tebeddülât vâkı olarak peşin pek zayıf bir surette başhyan mücahede asırlardan beri eksilmemiş, nihayet şanlı milletin göğsünden kopan iman ve azimle bugünü doğurmuştur. Ve bundan sonra artık geçmiş bir mazi bırakarak, fakat, emin bir hal ve parlak bir istikbale giden bütün millet iradesini temsil etmek için sizi buraya topladı. Bunun için kanun yapılır mı, yapılmaz mı? Hayır efendiler. Kanun yapılmaz. Arkadaşlar her kanun ihtiyaca göre yaşar. Onun için kanunu yapayım da ona millet muti olsun, diye yapılan kanunlar hatalı olur. Yani masa başında otururken millete mûta olacak kanunlar yapılsa onun tatbik edilemediğini binlerle misallerle görüyoruz. Şu halde bu kanun bu ihtiyaca cevap verecek bir hükme midir, değil midir? Cemiyette o ihtiyaç hâsıl olmuş mudur, olmamış mıdır? Bunu tetkik etmek lâzımdır. Bunu tetkik etmek için Türkiye Büyük Millet Meclisini buraya tophyan avamili tetkik etmek lâzımdır. Acaba Büyük Millet Meclisini buraya tophyan avamili nedir? Doğrudur zamanın bu milletin sıncasına çöken

ve galibolduklarını iddia eden düşmanlar, biz bunları kabul etmiyoruz, dediler. Bize bir sulh getirdiler. Ve dediler ki biz sulh olacağız. Bizim milletimiz de sulhu selâmladığı vakitte düşmanlarımız mütareke ile sulh değil, bir zencir getirdiler. Bu zenciri kabul etmek için teklif ettikleri iki makam vardır. Birisi, İstanbul'da bulunan gafil ve âciz birtakım adamlar diğeri de, koca bir millet bunu kabul etmedi. Namuskârane tatbik edilmek üzere millet mütarekeyi kabul etti. Şu halde; o sulh denilen zenciri kabul etmiyen millettir ki Anadolu'da bu şuleyi uyardırdı. Bu kandile herkes elinden geldiği kadar geldi; yağ akıttı. Binaenaleyh bu parlaklık husule geldi. Şimdi bu avamili böyle olunca, buraya toplandığımız dakikada ve Türkiye Büyük Millet Meclisini kurduğumuz anda, acaba bu avamilden bu kanun doğmuş mudur, doğmamış mıdır? Bunu tetkik edebilmek için de Meclis mekanizması nedir?

Türkiye Büyük Millet Meclisi burada bulunduğu vakit üç kuvvet vardı. Malûmunuz biri Hükümdar, diğeri Hükümet, üçüncüsü de Kuvvei Teşriiyedir. Tarihi karıştıracak olursanız bunun dördüncü şeklini bulamayacaksınız. İnsanlar birçok tecrübe neticesinde nihayet şu şekli idareyi bulmuş, Hükümet başında bir hükümdar ve kuvvei teşriiyeyi temsil eden Meclisi Millî. Siz buraya toplandığımız vakitte başta hükümdar yoktu. Onu bulmayınca bittabi Meclis ne yapmış? Hakkı hükümdarı nedir diye düşünmüş; tetkik etmiş, hükümdarlık hakkı bir şahsa irsen intikal etmiş bir hak veyahut o şahsın kuvveti bazı ile eline geçirdiği bir kuvvet değildir. Hayır! Hükümdarlık, bir heyeti içtimaiyenin toplanarak bir zata teffizi umur etmesi demektir. O işi ona teffiz etmesi ise kendi hakkından sarfınazar etmesi demek değildir. Binaenaleyh hükümdar olmasını millet düşünmüş, ortada Büyük Millet Meclisi vardır ve bir hükümdar yoktur. Tevzini kuva için bu kaide lâzımdır. Halbuki ortada ancak Millet Meclisi vardır. Bu milletin hükümdarına vermiş olduğu kuvveti bu Hükümdar suiistimal ettiği için o kuvveti çekmiş, kendi nefesine almış. (Şiddetli alkışlar) Şu halde siz ki dört bin senelik zaptedilen tarihin hiçbir sayfasında görülmiyen bir varlığı yaratmış ve hukuku hükümdariyi suiistimal ettiğinden dolayı, ona altı yüz yıllık bir şehnamenin bizde yaşattığı birtakım hâtraları tâziz ile de-

diniz ki; edeben ve nezaheten hükümdar bugün tahtı esarettedir! Makamı Hilâfetimiz de bugün esarettedir. Binaenaleyh Makamı Hilâfet ve Hükümdar tahtı esarete bulunduğu müddetçe iradei milliyeyi hâkim kılan bu millet kuvvei hükümdariyi haizdir. İnkâr eder misiniz? Şu halde; Türkiye Büyük Millet Meclisinin mekanizması işte şu suretle icrai halde kendisine intikal etmiştir. Binaenaleyh burada icrai ve teşriî bir vaziyet hâsıl olmuştur. Bu husul bir husulü cebri değildir. Biz bunu mutlaka vücuda getireceğiz ve bu; bizzat istiyerek, biz mutlak böyle yapacağız, diye meydana getirmiş olduğumuz bir iş değildir. Hâdisatı içtimaiye mutlaka bir mantıka dâhildir. Türkiye Büyük Millet Meclisi teşriî ve icrai kuvveti haiz olmak üzere ortaya konmuştur. Vakaa vâridi hatır olabilir ki: Şu şekilde meydana gelen bir Hükümette biraz teşevvüşü kuva olmalıdır. Binaenaleyh; teşriî salâhiyeti haiz olan bir Meclis, icra salâhiyetini de haiz olursa ortada bir uygunsuzluk çıkmaz mı?

Tarihi Meşrutiyetin cereyanlarını tetkik eder-seniz dünyada iki defa olarak, böyle hâdiseye vâkif olursunuz. Birisi; Bizim hayatımızı andır-mış olması suretiyle (Konvansiyon) dır. Diğeri de; 1875 te Fransızların düştüğü hal yani (Tiyer) in idaresinden (Makmahon) un idaresine kadar geçen müddet. Fakat biz iftihar edelim ki, onların hiçbirisine benzememek suretiyle, vasıfta daha yüksek, mahiyette daha ulvi olmak üzere biz bu işi yaptık. Bize hiç kimse hukuku esasıye dersi vermiş olmadı. Onun içindir ki, bunu bilerek, düşünerek yaptık. Böyle yapılmasını bize telkin eden haricî kuvvet ne idi? İşte bu, şanlı milletimin arzusu idi. O milletin arzusu idi ki; burada toplanan dimağları bir noktada tesbit etti ve aşkı vatanla kanayan kalbleri bir noktaya tevcih etti. Binaenaleyh Türkiye Büyük Millet Meclisi şekli hazır ile meydana çıktı. Şu halde teşriî kuvvetini eline alan Millet Meclisi icraî meselede de ne yapmasını düşündü? Dedi ki; biz icrai vazifeyi ayrı ayrı arkadaşlara tevdi ederek, onlara gördürürüz. Ve onlar bu işi yaparlar. Bu meseleyi en güzel müdafaa eden Erzurum'lu Hüseyin Avni beydir. Kendisine yâd ettiririm. Meclisi Âlinizde cereyan eden müzakeratın birinde aynen buyuruyorlar ki, Hüseyin Avni beyefendi; bu Meclisi icraî salâhiyeti haizdir ve iradei milliyeye hâkimdir. Hattâ bu mesele zannederim, yedinci ciltte mezkûrdur. Heyeti Vekile

nundaki sahifeyi de arz ederim. Heyeti Vekile Kanununu müzakere ettiğimiz vakit bir, bir de, biz Malta'da iken efendim. O zaman bir kanun müzakere ediyordunuz. O kanunu müzakere ederken Hüseyin Avni bey kardeşimiz diyor ki: «Bu Hükümetin şekli bundan ayrı bir şey olamaz.» İfadelerini aynen okuyayım. (Hükümet Büyük Millet Meclisi Hükümetidir. Meclis İcra Vekillerini tefrik etmiştir. Salâhiyetlerini henüz tesbit etmemiştir. Çünkü hak kendisinde tecelli etmiştir. O hakkı doğrudan doğruya istimal eder ve vekillerine verdiği mezuniyet dâhilinde onlar da ancak icrayı Hükümet eyler.) diyor ki, işte buradaki Türkiye Büyük Millet Meclisinin ruhu hassası Hüseyin Avni beyin, 141 nei içtimadaki şu ifadesiyle sabittir.

Sonra kezalik Salâhaddin bey efendi de 145 nei içtimada diyor ki: «Devlet ve milletin hayatı mevcudiyetine taallük eden ahvalın Re'sen ve bilâistisna ve içtihadatı zâtiyeleri dairesinde idaresi minküllülvüeh Meclisi Âlinin bizzat kuvvei icraiyei haiz bulunmasıyla meşruttur.» Şu iki zatın gayet dürbin olan ifadatı anlatıyor ki, Meclisi Âli doğrudan doğruya icraî kuvveti kendi ruhunda meczetmiş ve Heyeti Vekileye demiş ki: İşte size biz şu işleri verdik, sizi tevkil ettik. Bu vekâlet; her vekilin münferiden, müctemian icrayı vekâlete mezuniyetidir. Münferiden icrayı mezuniyet; her birinin kendi derpartmanında, kendi dairesinde, gerek siyaseti umumiyei dâhiliyede ve gerekse siyaseti umumiyei hariciyede icrayı vekâlet etmesi içindir. Binaenaleyh bu vekâlet kendilerine teffiz edildikten sonra ne gibi bir uygunsuzluk hâsıl olmuştur ki, bizi bu kanunu vaz'etmeye sevk etmiştir? Burasını düşünün, malûmu seniyenizdir ki; İcra Vekillerini tâyin ettiğiniz vakitte Meclisi Âliniz bir hakkı kendisinde hıfzetmiştir. Bu hak o kadar ulvidir ki; Heyeti Vekileye bile vermemiştir. Onda Meclisi Âli diyor ki; «İradei milliyeyi hâkim kılan benim, vekillerime veçhe tâyin edeceğim ve bu hakkı hiç kimseye vermiyeceğim.»

Binaenaleyh iyi düşününüz ki; Koca millet buraya şu zevatı âliyei toplamış. Siz ki, şu büyük ve muazzam milletin bütün düşünen kafaları; bütün düşünen dimağlarıyla buraya gelmiştir. Vekillerinize diyorsunuz ki, filân filân işleri size verdik. Sizi hususi surette tevkil ettik; fakat size hiçbir vakit bir iş yapmak için, veçhe tâyin etmeksizin bir salâhiyet vermeyiz!

İşte ince ve hassas olan nokta budur. Sebebi şudur ki; mesuliyet tevcih ederken hükümdarlığın hakkını hiçbir vakitte Heyeti Vekile Reisine vermemezsiniz. Onu vermemek için bu şartı koymuş, onu vermemek için bu kaydı ihtiraziyi koymuşsunuz. Siyaseti umumiyei dâhiliyede o kadar kıskançsınız ki, vereceğiniz kararı düşünürsünüz. Çünkü; vereceğiniz şey milletin hakkıdır. Vekilleri daima elinizin altında, gözünüzün önünde bulundurursunuz. Yapacağı işleri sorarsınız ve o vekillerin de kezaik kuvvetli bulunmak ve milletin hakkını müdafaa etmek için sizin tâyin edeceğiniz veçheye nasbı nigâh etmeleri lâzımgelir. İşte şu uygunsuz dediğiniz nokta uygunlu olarak, gelmiş ve yürümüştür. Eğer yürümiyeydi, bugünü yaratmazdınız. Burada bir şey daha vâridolur; vekillere mesuliyet tevcih etmek. Vekiller her zaman mesuldür. Vekilleri çağırıp siygaya çekiyor ve vekil size cevap vermezse yerine diğer bir arkadaşınızı da gönderiyorsunuz. Demek ki mesuliyeti de vekillere veriyorsunuz.

HACI AHMED HAMDİ Ef. (Muş) — Yalnız, mesul etmekle kalmamalı, ceza da vermelidir.

ŞEREF B. (Devamla) — Sonra vekil tâyin etmek bir vazife, bir haksa o hakkın karşısında bir vazife var. Hak ve vazife tekabül eder. nasıl ki; o yerde bir hak var, onun karşısında bir vazife vardır. Binaenaleyh Heyeti Vekileye verdiğiniz bu hak ve vazife tamamiyle müstemsirreâ mevcüt mü, değil mi? Bunu istediğiniz kadar arayınız ve aramak hakkınızdır. Halbuki bu hak ve vazife fikri, vazife esası bizim şeraitimizde daha güzel, daha metin bir surette vardır. Hak ve vazife diye Garp'ten aldığımız şey, vazife diye kabul edilen külfet, her halde Meclisi Âlinin kurduğu mekanizmaya daha muvafıktır. O teklifi, o külfeti sırtına alan Heyeti Vekile de o telifi yapan mükellefin karşısında mükellef olarak, cevap vermek mecburiyetindedir ki, bu; tamamiyle şeriata da muvafıktır. Hiçbir uygunsuz yeri yoktur.

Yalnız bir mesele var ki burada orası biraz bizi endişenâk eder gibi görünüyor. Biz ferden ferda her bir vekile bir kudreti icraiye verdiğimiz takdirde bunlar ferden ferda işlerini yapıyorlar. Heyeti mecmuaları itibariyle biz onların yaptıkları işlerden tamamiyle haberdar ola-

mıyoruz, heyeti mecmuası itibariyle biz onlardan haberdar olmalıyız. Binaenaleyh malûmdur ki; memleketi kurtaran ferdi kuvvetler, nihayet memleketin bütün vicdanlı evlâdını bir yere topluyarak içtimai kuvvetleri husule getirmiştir. Binaenaleyh ferden ferda verdiğimiz vazifelerden nasıl mesulseler içtimaen de sizin nazarınızda mesuliyetleri olduğunu hangi maddeden, hangi kanundan çıkarıyor sunuz? Bir adam vaz'ı imza ettiği şeyin mesuliyetini sırtına yüklenmiş demektir. Heyeti Vekile mademki müctemian ittihaz ettikleri bir karara imzalarını vaz'etmişlerdir, onun heyeti mecmuasından kendilerinin mesuliyet kabul etmemeleri kabil değildir. Fakat işin uymıyan, uygun görümiyen bir ciheti, verdiğimiz vazife mukabilinde mesuliyet takabül edenlerin bize karşı müctemian mesul olmalarını görmemekten ileri gelmiştir. Bunun ise kabiliyeti islahiyesi mevcuttur.

İşte Heyeti Vekile rüfekamız da aramızdadır. Kendilerine sorarız. Çünkü bu, samimî bir hasbihal ve memleketin samimî derdi olmak itibariyle, bir dâvanın karşısında herkes fikir ve kanaatini tamamiyle söylemelidir. O halde sorarız Heyeti Vekileye; içtima ettikleri ve bir karar ittihaz ettikleri vakitte altına müşterek imza vaz'ettikleri o karardan dolayı mesuliyet kabul ediyorlar mı, etmiyorlar mı? (Tabii ederler sadası) Binaenaleyh bedaheten sabit olan bu mesuliyeti kabul ettikten sonra; bu mesuliyetin heyeti mecmuasına bir şekil vermek lâzımgelir ki, bu pek tabii, pek muvafık bir şeydir. Buna kimse bir şey diyemez. Fakat o şekli vermek şarttır. Mâlûmunuzdur ki, on senedir zelzeleî meşrutiyetle sarsılan bu memlekette acaba meşrutiyet ne yarattı, ne yaptı? Bir kere göz önüne getirirsek biz meşrutiyeti hakikiyeyi değil, biraz meşrutiyeti câliyeyi takibettik. Eğer meşrutiyeti hakikiyeyi takibetmiş olsaydık, demin burada Sirri Beyin buyurdukları gibi, ta Cesir - Mustafa - Paşadan bir hattımustakim üzere iki bin kilometreden bir arz çeviren böyle bir Hâkan toprağını İngilizlerin topları altına teslim etmezdik! Meşrutiyeti hakikiye memlekette hürriyeti hakikiye demektir. Meşrutiyetin başka bir mânası yoktur. Binaenaleyh hürriyeti hakikiyeyi tesis edeceğimiz memlekette hürriyeti kelâm, hürriyeti tahrir de olacaktır. Bunları tesis ettiğimiz dakikadan itibaren o memlekette hiçbir vakitte câli Meşrutiyet olamaz. İş bunu tesis et-

mektir. Meşrutiyeti hakikiye; hürriyeti hakikiyedir. Hakiki hürriyeti tesis etmekten başka bir şey için değil, şu Meclis şuraya yalnız bunun için toplanmıştır.

Birçok zamanlardan beri memlekette hâdis olan birçok vukuattan tamamiyle bu Meclis gördü ve anladı ki; meşrutiyetin ruhuna muhalif olarak, eski hükümet mekanizmasının yarattığı, doğurduğu bir fenalık var. Buraya toplanır toplanmaz dediniz ki; artık yeter. Ta 1255 tarihinden beri Tanzimat namıyla Garptan akan çirkin, mülevves bir ruhun memleketimizde, dinimize ruhumuza, itikadımıza uymiyarak kurduğu esaslar çürüktür, berbattır. Türkiye Büyük Millet Meclisi bir daha o çukura düşmeyecektir. Binaenaleyh halkın hakkını halka verecektir. Çünkü halkın sadası şu Mecliste toplanmıştır. Halkın sadası hakkın sadasıdır. Binaenaleyh işte o hakkın sadası memlekette halk idaresini tesise karar vermiş ve ilk hatveyi Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile attığımız gibi İdarei Nevahi Kanununu da onun duvarlarını, etrafını örmek demektir.

Şu kadarını arz edeyim ki : Biz yalnız bir noktada fena halde çekiniyoruz. Efendim bunu biraz arkadaşlarıma ifşa etmek isterim. Efendiler, milletimize cehil isnadediliyor. Pek çok işitiyorum ki, (Millet cahildir.) deniliyor. Bunu bütün ruhumun samimiyetiyle reddederim. Türk köylüsünün fitrî idraki, fitrî ilmi vardır; ümmidir; okumamıştır. O kabahat işte onu idare eden hükümete aittir. Çünkü cahil olan bu millet, bize efendiler yoktan bir Sakarya yarattı. Fitrî irfanı ve ilme sahibolan Türk köylüsü işte bizi buraya göndermiştir. İşte o ayağının çarığının ipinde bir feyzi bekâ aradığımız Türk köylüsü bizi buraya gönderdikten sonra acaba yine saray saltanatı kurmak, o saray saltanatının etrafı humayununu teşkil etmek, sonra burnu üstü sürte sürte çalışarak yüzde doksan beşini göyle elinden kaptırdığı Marmara'nın mai seması altında, elektrik lâmbalarının tantanalı, şaşaalı ziyaları içinde, bâzı eşhası yaşatmak! İşte bu; yine Türk köylüsü için ezilmek, sürünmek, makhur olmaktır. Lânet olsun öyle meşrutiyete.

Şu halde millî hükümet meselesine nakli kelâm etmek lâzım. Halk hükümetini kurarken millet hükümeti kuruyoruz. Fakat efendiler malûmuâlileridir ki, halk hükümeti demek, tamamiyle ademimerkeziyet demek değildir. Komünizm hükümeti yok mu? Sovyet Hükümeti yok

mu? İşte bu komünizm bile ademimerkeziyet değildir. Halk hükümeti, akıl, idrak, iz'an hükümeti ve nihayet halk hükümeti, milletin kendi samimiyetinden doğan bir hükümettir. Onun için halk hükümeti birbirinden kopmayacak halkalar gibidir ve o halkalar birbirine hiç kopmak üzere perçinlenir. Ona perçin vuracak işte Türkiye Büyük Millet Meclisidir! Büyük Millet Meclisi onu vurduktan sonra o halkalar mütesanit bir surette yaşar ve ondan hükümet kuvveti ve hükümet kuvvetinden de devlet denilen kuvvet meydana gelir. Malûmuâlinizdir ki, sırrı muvaffakiyet; münferiden yürümekte ve mütehidden harbetmektedir.

Şimdi teklif edilen kanun mahiyet ve tabiatı milliyeden doğmuştur, noktası gelir. Bu noktaya nazar edince mahiyeti milliyeden doğduğu anlaşılır. Deminden beri arz ettiğim veçhile, Türkiye Büyük Millet Meclisi gayesini istihsal edinceye kadar âmali millie dairesinde bu gayeyi istihsal etmek üzere tuttuğu yolu takib ederek gelmektedir. Ve bimennihitaalâ her tarafta daha bir buçuk sene evvel ne kadar küçükse bir buçuk sene sonra düşünürseniz ne kadar büyük olduğunu göreceksiniz! Büyük Millet Meclisinin şu muazzam varlığı karşısında bütün rakiplerimiz, evet; bunlar yaptı ve muvaffak oldu, demektedirler. Şimdi bu mekanizmanın bir vidasını düzelterek diyerek, bozacak olursak acaba ne gibi tesirat icra edeceğiz? Bu tesirat ya haricî veya dahilîdir. Bendeniz Malta'dan geldiğim vakit şu kürsünün üzerinden arkadaşlarıma söylemişim ve demiştim ki, efendiler; insan yaşadığı muhitin haricini bilemez. Çünkü temasımız yok sizin öyle bir varlığınız, öyle bir yüksekliğiniz var ki; bunu anlayabilmek için biraz harice gitmek lâzım. İşte haricîten gelen arkadaşlarımız bugün Türkiye Büyük Millet Meclisinin Şarkta ve Garpta ne vaziyette ve ne mevkiye bulunduğunu lütfen izah etsinler. Hattâ diyorlar ki; «Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk köylüsüne, haydi düşmana arş! diyor, gidiyor. Şu işi yapacaksın! Diyor, yapıyor.» Binaenaleyh bu Mecliste bir büyüklük var. Meclis Heyeti Vekileye veçhe gösteriyor, yaptığını beğenmezse alıyor. Yere vuruyor. Şöyle yap! Diyor. Binaenaleyh bütün kudret, kuvvet bu Meclisin elindedir. Şimdi böyle bir rücu ile sağdan geri edelim ve bir kabine teşkili-

ne kalkalım, o zaman eski tesirini, hariçteki tesirin de ne olacağını bir kere nazarı dikâta alalım. «Adam, adam bunlar yine başladılar eski tas eski hamam gibi dönmeye» demiycekler mi?

Dâhile gelelim; acaba Türkiye Büyük Millet Meclisinin gerek mevzuatı kanuniyesinden, gerek harekâtı milliyesinden millet katıyona şikâyet etmiş midir? Milletın şikâyeti idareye ait, yani Hükümetin idaresine aittir ve daha doğrusu idare memurlarına memurların şahsına aittir. Onu düzeltmek de elindedir. İstedığı gibi düzelterbilir. Çünkü o hak hiçbir vakit kendisinden nezedilmemiştir.

Şu halde hariçte dâhilde şu uygunsuzluğu yaşatmaktan ziyade tamamiyle, vakti geldi ise, Mesuliyeti Vükâlâ Kanunu yerine Kanunî Esasî yapalım mı; yapmıyalım mı? Mesele buradadır. Devlet, Hükümeti idare, demin de arz ettiğim veçhile, eğer muvazenei kuvayı Heyeti Vekilei hazıra ile meydana getiremiyorsak bir Kanunu Esasiye ihtiyaç vardır. Bu Kanun Esasinin demi icrası ve demi tatbiki gelmişse buyurun; el ele verelim, çalışalım, yapalım. Yok, eğer demi icrası gelmemişse, bâzı mülâhazatı hazıra buna henüz vakit ve imkân vermiyorsa, düşünelim ve diyelim ki : Pek güzel başlamış olan bu işi ufak tefek uygunsuzluğu olsa bile, onları kendi samimiyetimizle, kendi samimiyeti vicdanımızla hallederek şu ahengi bozmıyalım.

Lâkin Heyeti Vekilenin mesuliyeti vazaifine nakli kelâm edince evet! Bendeniz de bilcümle arkadaşlarımla beraberim, şüphesiz Heyeti Vekile de bu hususta bizimle beraberdir. Heyeti Vekilenin mesuliyet ve vazaifine dair bir kanun yapmalıdır, bu kanun lâzımdır. Fakat şu elimizdeki lâyhada katıyen o kanuna temas eder bir nokta yoktur. Malûmuâlinizdir ki; Heyeti Vekilenin vazifesi şudur denir, bir fasıl yapılır. Mesuliyeti şundan inbias eder, denir bir fasıl konur. Bendeniz katıyen demokratik hükümet esasını kurmuş halk hükümeti tesis etmiş bir Meclisin burada yazıldığı gibi Divanı Âli teşkil suretiyle Heyeti Vekilenin muhakemesini kabul edenlerden değilim. Makamı kaza hiçbir vakitte taaddütetmez. Birisinin fevkalâde hâkimi diğerinin başka hâkimi olamaz. Mehmed'in hâkimi kimse ötekiğin de hâkimi odur. Fakat bâzı usulü mahsusa vaz-

edilir. Şu halde (Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine dair) denilen bu kanunda bendeniz Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyetine dair bir madde görmedim. Yalnız bir madde var ki, o maddede Heyeti Vekilenin müctemian mesul olması ve aynı zamanda Heyeti Vekile Reisi ile Şer'îye Vekilini Meclisin intihabetmesi ve üçüncüsü Meclis Reisinin reyinin reyî istişari olmasıdır.

Şimdi Heyeti Vekilenin mesul olup olmaması için fikrimi arz ettim. Mesuliyeti ve vazai tesbit edelim. Pekâlâ! Mesuldür diyelim. Fakat ikinci şekle gelinece demin dediğim gibi, şimdiye kadar tatbik etmiş olduğunuz bu işte şimdi ne gibi uygunsuzluk gördünüz ve ne gibi bir ihtiyaç hissediyorsunuz da bir Heyeti Vekile intihabetmek istemiyorsunuz? Mesul bir Kabine istiyorsunuz. Bunun başına Hükümdarı koymadıkça Muvazenei kuvayı meydana getiremezsiniz. Sebebi; Heyeti Vekile Reisini intihabettiğiniz Hükümet kabine şeklinde teşekkül etti. Vekiller münferiden dairelerinden mesuldürler. Heyeti Vekile ile Meclisi Millî arasında bir hâdise çıkar. Öyle bir hâdise ki siz o vakit icrai kuvveti haiz olamazsınız. Yani icrai kuvvetiniz kalmaz. Zira Heyeti Vekileye icra kuvvetinizi vermiş olursunuz. O zaman teşriî makamda kalırsınız. Teşriî makamda kalınca iki şey çıkar; bir gün Heyeti Vekile ile kuvvei teşriîye arasında bir ihtilâf zuhur eder. O vakit bunu halledecek kimdir efendiler?

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Meclisi Âlidir.

ŞEREF B. (Devamla) — Meclisi Âlide kuvvei icraîye yoktur. Kuvvei teşriîye vardır. Sonra kuvvei teşriîyeden başka bir şey kalmaz. Meclisinizden kuvvei icraîye mukadderden gider.

İkincisi : Meclisin reisi bizi temsil etmek itibariyle bu işi imza eder, yapar. Nasıl yapar efendim? Rica ederim Meclisin Reisi; yalnız Meclisten aldığı Meclisin ona verdiği kuvvet ve kudretle iş görür. Ve siyaseti umumiyyede kendisi daima niğehban olur ve gördüğü şeyleri Meclise söyler ve diğerlerine veçhe yani (Direktif) denilen veçheyi tâyin eder. O vakit Meclisin Reisine hakkı hükümdariyi vermiş oluyorsunuz. Verdiğiniz takdirde sizin kararlarınızı kim tasdik edecek?

YUSUF ZIYA B. (Bitlis) — Hakkı Hükümet veriyoruz.

ŞEREF B. (Devamla) — Hakkı Hükümet ile, hakkı hükümdari arasında bir fark yoktur. Bu kanun veriyorsa lâftır. İş mekanizmayı düzeltmektir. O halde Meclisin Reisine siz bu hakkı vermediğinizde bu ihtilâfı kim halledecek? **Salâhaddin Bey Meclisi Âli** buyuruyor. Meclisi Âliye dedük ki; 'Bunu siz ne yapacaksınız. Bir kere bir heyeti Hükümet, bir kabine var. O kabineyi mesul eden bir heyet var. Hem mesul kabineyi muhalkeme eden bir heyet, hem onu idare eden bir kabine. Nasıl tefrik edeceksiniz?

SALÂHADDİN B. (Mersin) — Tabii bedaheten sabittir. Meclisi Âli kuvvei ieraiye ve teşriiyyeyi nefsinde cemmetmiş memlekette yegâne hâkimdir. Binaenaleyh bulunduğu hal müstesna bir şekildir.

ŞEREF B. (Devamla) — Bendeniz esasın ondan hariç olduğunu söylemiyorum. İradei milliyeyi tecelli ettiren Meclisi Âlidir. Fakat dikkat ediniz. Burada mantık şaşırıyor. Heyeti Vekile Reisiyle Şeriye Vekilini intihabettiniz. Meclis Reisi ile Heyeti Vekile Reisi arasında bir ihtilâf zuhur eyledi, buraya geldi. İhtilâf bu heyeti muhtereme ile o heyeti muhtereme arasında olmuş demektir. Burada onu halletmek için üçüncü bir hâkim lâzımdır. Kimdir bunu tefrik edecek? Kimdir bunu telif edecek? Hakkı hükümdariyi tesbit ediniz, bu olur.

İkinci şekilde müstesna dediğiniz ahval işte o istisna içinde bu Meclisi şu şekilde, bugünkü varlığı yaratmıştır.

Bunu sonuna kadar devam ettiriniz ve bir taraftan da mesuliyeti vükâlâyi ve vazaifi vekileyi yapınız. Diğer taraftan da ihtiyaç varsa ve vakit gelmiş ise Kanunu Esasiyi mevkii müzakereye koyunuz. Nikatı esasiyeyi tesbit ediniz. Çünkü elimizdeki bu lâyiha Teşkilâtı Esasiye Kanunu ise, o kanunun bileümle şeraitini câmi değildir. Yalnız esaslarını göstermiştir. Yani; «bir kanun yapacaksınız Teşkilâtı Esasiye esasına muvafık olarak yapacaksınız. Halk idaresi esasına müsteniden kuracaksınız. Bunun haricinde istemeyiz» diye Meclisi Âli ısrar etmişti. Onun için bendeniz isterdim ki; böyle «vazaif ve mesuliyeti vükâlâya dair» denip de ona dair içinde bir söz olmayan şu kanun «vekillerin mesuliyeti budur, vazaifi şudur» diye sarih olarak Meclisi Âlinize gelisin ve Meclisi Âliniz de bu kanunu kabul etmiş

bulunsun! Bu noktadan bu kanun muhtacı müzakere değildir. Yok tamamiyle artık tevzini kuvaya ihtiyaç vardır, artık fevkalâde zamam kapamak lâzımgeldi, tarihi yaşadığımız günler nihayet brlmuştur. Gayemize doğru adımıımızı attık demektir. Meclisi Âli müttefikan ve müttehiden karar verirse o karar dâhilinde, derhal yapacağı kanunu esasiyi ortaya koyar. Nasıl yapmak lâzımsa onu yapar ve meydana çıkarır. Ve illâ bunun haricinde yapacağımız her bir hareket pek güzel başlamış olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetini tereddüde düşürür. İradei milliyeyi hâkim kılan **Büyük Millet Meclisi** tamamiyle halk hükümetini tesis edecek ve bütün düşmanlarını huduttan attıktan sonra işte o zaman hükümeti tabiiyesi ne şekilde olacaksa onu tesbit edecek, ondan sonra paydos deyip gidecektir. (Alkışlar)

LÜTFİ B. (Malatya) — Heyeti Vekilenin tâyini vazaif ve mesuliyetine dair olan şu kanun serapa nazarı mütalâadan beçirilecek olursa başlıca makamı hilâfetin ve makamı saltanatın vazaifi hükümdarisini nefsinde temerküz ettirmiş olan bu Heyeti Celile kendi vazaifi esasiyesinden bir kısmını ifaya ve tatbik için kendi tarafından tâyin ettiği vekillere tevdi ve tefiz ediyor. Pekâlâ! Şimdi makamı hilâfetin şekli teessüsü bizde hükümatı sairede olduğu gibi öyle kanuni bir şekilde olmuş değildir. Bizim hükümdarımız hem saltanatı maddiye, hem de saltanatı mâneviyeyi câmidir. Bugün Hindistan ahalişi hilâfet cemiyeti teşkil ediyor. Bu cemiyet makamı hilâfetin hukukunu temin etmek üzere çalışıyor. Bunun esbabı mucibesise şeriati garrayı Ahmediyenin bütün kâinat üzerinde bulunan muvahhidini o merkezi hilâfete rapdetmesidir. Onlar o rabıtai mâneviyeyi muhafaza için çalışıyorlar. Şu halde bugün bir fâsulai hilâfet ve imamet zamanında bulunuyoruz. Çünkü, halife imamülmüslimindir, bugün muvahhidinin ibadâtı üzerinde tesirâtı şeriyesi bile vardır. Meselâ, iydeyn ve cuma namazlarının ifası için halifenin, makamı hilâfetin yani imamülmüsliminin icazeti şarttır. Şimdi böyle olduğuna göre bugün hilâfet bir hâli esarete bulunuyor. Meydanda hilâfet yok ve sonra bu hilâfeti esasen Asyayı Suğra Türkleri kendi nefislerinde temerküz ettirmişlerdi ve buradaki makamı hilâfeti cihanda bulunan bütün muvahhidin tanımıştır. Biz, şimdi bir fâsulai hilâfet

ve fâsılai imamet zamanında bulunuyoruz. O halde bu Meclis, bir Meclisi Ali olmaktan ziyade bir icmaî ümmettir. Bugün bu icmaî ümmet, vazaihi hilâfeti ve vazaihi saltanatı nefsinde cemetmiştir. Çünkü, islâmiyette saltanatı maddiye ile saltanatı mâneviye aynı merkezde müte-merkizdir. Aynı noktada mütecellidir. Bu katiyen yekdiğerinden ayrılamaz.

HÂFİZ MEHMED B. (Trabzon) — O bid'atdır.

LÜTFİ B. (Devamla) — Katiyen bid'at değildir. Ahkâmı şeriattır.

RASİH Ef. (Antalya) — Şahsi olamaz.

LÜTFİ B. (Devamla) — Şahsi demiyoruz. İmamet ve hilâfet diyoruz. Makamı hilâfet ve makamı imamettir, efendiler. Şimdi bugün bu fâsılai imamet zamanında icmaî ümmet sıfatıyla buraya içtima etmiş olan Meclisi Aliniz işte sırf o makamı hilâfetin vazifei icraiyesini deruhde ettiğinden dolaydır ki, sıfatı icraiyei haizdir. Yoksa Meclis başka suretle, hiçbir zaman sıfatı icraiyei haiz olamaz. Zira hükümeti icraiyenin reisi hükümdardır. Yalnız millet mümessilleri, milletvekilleri bir teşri heyettir.

HÂFİZ MEHMED B. (Trabzon) — İdarei mutlakada mı kalacağız hâlâ?

LÜTFİ B. (Devamla) — Efendim, müsaade buyurunuz. Bendeniz meseleyi neticelendireyim. Tutacağınız notlara göre buraya gelir söylersiniz, birer birer, herkes içtihadını serbestçe buradan söylemeye mecburdur. Şimdi bir fâsılai hilâfet devrinde bulunduğumuza göre...

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Fâsılai imamet yoktur.

LÜTFİ B. (Devamla) — Bugün imam yoktur, bugün yalnız milletin mümessili olan şu Meclisi Ali mevcuttur. Ve bu Meclisi Ali de şahsında o salâhiyeti temerküz ettirmiştir. Zaten mevcudiyeti buradadır. Şimdi efendim, mademki, bugün bir fâsılai hilâfet zamanında bulunuyoruz ve milletin Meclisi de milletin mümessili olmak itibariyle iradei milliyeyi ve saltanatı maddiye ve şeriyei kendi nefsinde temerküz ettirmiştir, şu halde Millet Meclisi kendi vazifesini böyle zamanda ahara tevdi eden ez. Yalnız, her vazifenin hüsnü suretle tatbik ve takbî için içlerinden birer vekil intihabedebilir. Bu vekiller vasıtasıyla kendi vazifei icraiyesini ve kendi vazifei icraiyesine taallük eden

en ufak mesailden en muazzam mesailine kadar bilcümle işleri yine kendi murakabesi altında olarak onlara ifa ettirir. Ha! Ne vakit ki, bu fâsılai Hilâfet ve fâsılai imamete nihayet verilir, o vakit bu heyet, teşriî bir salâhiyet iktisabeder. Kuvvei icraiye, tabii bir Hâlifeye tevdi edilmek suretiyle hali tabiisiyle Meclisten intiza eder. O vakit millet teşriî vazifesini alır, Meclis vazifei teşriyesini ifa eder. Makamı Hilâfet de vazifesini icra eder.

HAFİZ MEHMED B. (Trabzon) — Makamı Hilâfetle saltanat başka şeylerdir.

LÜTFİ B. (Devamla) — Efendim, Hilâfet hiristiyanlar gibi yalnız papaya verilen vazife gibi değildir. Hilâfetin vazifesi, efendi size söylüyorum. Hilâfetin izni olmadıkça Cuma namazları bile caiz değildir. Cuma namazlarının edası bile Halifenin izniyledir. Bugün ahkâmı şeriye böyledir. (Şiddetli gürültüler, öyle değildir, sesleri) Yalnız; siz akli söylüyorsunuz. Ben nakli beyan ediyorum. Vazifei icraiye bugün bu Meclisin nefsinde temerküz etmiştir. Madem ki, Halife yoktur. Binaenaleyh bugün bu Meclis vazifei icraiyesini bir halife gibi istediği şekilde istimal edebilir. Bu meclistir ki, bugün aynen Halife gibi vazifei icraiyesini hüsnü istimâl edecek.

HAFİZ MEHMED B. (Trabzon) — İmamet, hilâfet âlemi İslâma aittir.

LÜTFİ B. (Devamla) — Hilâfet ve saltanat birdir, ayrılmaz.

TEVFİK Ef. (Kângırı) — Reis Beyefendi; bahsimiz ne hilâfettir ve ne de imamettir. Rica ederim, sadede gelsin!

HASAN BASRİ B. (Karesi) — Usulü müzakere hakkında söyleyeceğim. Müsaade buyurun efendim, mesele hayati ve gayet nazik bir meseledir ve memleketin mukadderatıyla alakadardır. Binaenaleyh lehte ve aleyhte söylenecek sözlerin kemali sükûnetle dinlenmesi lâzımdır. İkide birde hatiplerin sözünü kesmek Nizamnameye muvafık değildir. Binaenaleyh bu gibiler hakkında Nizamname ahkâmının tatbikini teklif ediyorum.

İHSAN B. (Cebelibereket) — Burada akaidi dâniye tahsil etmiyoruz. O ilmühalde mevzuubahsolabilir. Biz kanun müzakere ediyoruz, kanun.

LÜTFİ B. (Devamla) — Bütün üssü hareketimiz de şeriata merbuttur.

İHSAN B. (Cebelibereket) — Hepimizde öyle.

LÜTFİ B. (Devamla) — Öyle ise tenkidinizi geri alın!

MUSTAFA B. (Tokad) — Lûtfi Bey ne söyleyecekseniz onu söyleyiniz.

LÜTFİ B. (Devamla) — Efendim, maksuda girişmeye mâni olunuyor.

Şimdi efendim, mademki, vazai Hilâfeti bu Meclis kendi nefsinde temerküz ettirmek suretiyle, sıfatı icraiye iktisabetmiştir, bu sıfatı icraiye toptan olarak bir yere verip de,

bir sadrazam veyahut bir başvekil intihabedemez. Her hangi bir işi, her hangi bir vazifeyi kime tevdi edecekse ona ayrıca bir vekâlet verir. «Şu vazifeyi sen ifa edeceksin!» der. Bu bir vekâlettir, tevkil meselesidir. Ne vakit ki biz Misakı Millîmiz dairesinde gayemizi istihsal ederiz. O vakit icmar ümmet sıfatıyla bu Meclisi Âli makamı Hilâfet ve imamete bir zatı nasb eder. Ona biat eder ve o suretle o temerküz eder, tecelli eder. Sonra Kabine usulüne rücu edebiliriz. Yoksa bugün kabine usulü katıyen yapamayız. Mugayiri şeriattir.

REİS — Efendim! On dakika teneffüs edelim.

İKİNCİ CELSE

Açılma saati : 4,5 sonra

REİS — Birinci Reisvekili Hasan Fehmi Beyefendi

KÂTİP : Mahmul Said Bey (Muş)

REİS — Celse küşadedildi.

Söz Zekâi Beyindir. Buyurun Zekâi Bey (Ekseriye yok sseleri).

ZEKÂİ B. (Adana) — Efendim, bendeniz mümkün mertebe söz söyleyen arkadaşlarımızın temas etmedikleri diğer noktalara cevap vereceğim.

Efendim, bu kanun bendenizin anladığıma göre, Heyeti Vekileye vazife ve mesuliyet ve salâhiyet tâyini için tanzim edilmiştir. Bilhassa tefriki kuva nazariyesine riayet edilmek gayretiyle tanzim olduğu anlaşılıyor. Evet; kuvve icraiye, kuvve adliye ve kuvve teşriîye; bunlar mustakil birer kuvvettir. Bunları yekdiğerinden tefrik etmek lâzımdır, deniyor. Kanunun müdafasını deruhde buyuran Salâhaddin Beyefendi de filhakika gayet açık olarak söylediler. Kendileri kuvve icraiyesinin kuvve teşriîyeden tamamen tefriki taraftarıdır. Filhakika bu bir nazariyedir ve Avrupa'nın ekseri meşrutî hükümlerinde umumleşmiş bir nazariyedir. Fakat aleyhinde hiç de itirazat vâkı olmamış bir nazariye değil-

dir. Yani bir mütearife de değildir, mutlaka herkesin kabul ettiği bir nazariye değildir. Müsaade buyurulursa bu ciheti izah edeyim:

Bu mühim ve mufassal mesele, bu son rubu asrın hukuku karşısında hayli sarsılmış ve belki de zedelenmiştir. Evet bu tefriki kuva nazariyesine karşı iradedilen en mühim itiraz şudur : Kuvanın tefriki iradei milliyenin vahdeti tecellisine mânidir. Filhakika iradei milliyenin vahdeti tecellisi, hâkimiyeti milliyenin vahdeti tecellisi lâzımdır. Ve bu düstura tefriki kuva nazariyecileri muhalefet ediyor. Ve bu gözümüzün önünde silinemez bir hakikattir. Bırakalım bugünkü zamanın ve müstakbelin talebettiği yeni hukuku ve yeni kaideleri; fakat bugüne kadar sabit olan ve 19 neu asırdan beri Avrupa'nın meşrutî hükümlerine taraftar hukuk nazariyecilerinin dahi aralarında birçok ihtilâfatı mucibolan ve mukabilinde müdafası mümkün olmayacak kadar muğalâtata sebep teşkil eden bu nazariye; matlubu temin edemeyecek derecede zannımea çürük bir nazariyedir. Halbuki mevzuubahsolan bu kanun

hiçbir nazariye hukukiyeye ve kabinecilik nazariyesine de istinadetmiş değildir. Bu bendenizin anladığıma göre bir mecmuadır. Bir halitadır, belki bir muammadır. Bu kanun lâiyhası; Teşkilâtı Esasiye Kanununun ruhuna mugayeret edilmemek endişesiyle ve aynı zamanda kabine hükümeti yapmak fikriyle meydana getirilmiş, ikisi arası bir mecmuadır. Hayır, bendeniz garibe demiyorum. Bir mecmuadır ve Salâhaddin beyefendinin noktai nazarları gayet parlak ve vâzıhtır. Kendileri kabine hükümeti taraftarıdır. Bu bir dereceye kadar kabili müdafaa bir nazariye olabilirdi. Lâkin vücuda getirilen kanun lâiyhası o maksadı da temin etmiş değildir. Yani o esası da istihsal etmiş değildir. Çünkü kanunun on birinci maddesinde; Heyeti Vekile Reisinin Riyaseti altında akdi içtima edip dahili ve harici umuru mühimmenin merciidir. Deniyor bu kabine usulüdür. On ikinci maddede vekillerden her biri mezuniyeti dâhilinde bulunanları doğrudan doğruya icra eder ve mezuniyeti dâhilinde olmyanları Heyeti Vekileden istizan eder. Bu iki madde tamamen mesul bir kabine teşkil etmek arzusundan mülhem olarak, vücuda getirilmiştir. Aynı zamanda maddenin altında, fakat, diyor: Şöyle, şöyle olursa bilmem... Taahhüdü maliyi mutazammın mukavelât ile inhisarı mucip imtiyazat olursa Meclisten istizan edilir. Demek ki, Mecliste de bir kuvvei icraiye tanıyor. Nitekim esbabı mucibe mazbatasında da bunu sarahaten söylüyor. Meclis kuvvei icraiyesinin tamamen mevkii tecellisidir, deniyor ve Meclis namına Heyeti Vekilenin icra kararlarını tasdik etmek hakkını Meclisi Reisine veriyor. Fakat bunu garip veyahut tuhaf bir tahlil neticesi olarak 48 saat zarfında iade şartıyla şartlandırıyor. İade etmezse keenne bu karar tasdik edilmiş gibi Heyeti Vekile icraatında serbest olacak deniliyor ki; bu hal Meclisin ve Meclis namına kuvvei icraiye Riyaset eden Meclis Reisinin bu salâhiyeti icraiyesini suri ve şekli bir vaziyete koyuyor. İşte bunlarla zannederim arz edebilirim ki; bu kanun, doğrudan doğruya kabine teessüsü, kuvvei icraiye kuvvei teşriyeden ayıran nazariye müeddasiyle yapılmış bir kanun değildir. Bundan dolayı zannediyorum ki, bir mecmuadır. Her iki maksadın mezeinden hâsıl olmuş bir mecmuadır. Binaenaleyh bendeniz, bu kanundan evvel, bu kanunun ruhu üzerinde nâfiz olmak istiyen, fakat bizim Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun müvace-

hei büleğinde sarsılan ve sarsılmış görülen bu kabinecilik fikrine karşı müsaade buyurursanız bu kanundan evvel mukabele ve mücadele edeceğim.

Evet; Salâhaddin bey de buyurdular. Birçok hukukkiyyun da beraber fikir dermeyen ediyorlar ve kabinecilik şayanı tervicolabilir. Fakat kuvvei icraiye kuvvei teşriyeden nasıl tefrik olunmalıdır, ve mümkün müdür? Hukukkiyyundan bir kısmı... Bilmem lâzım mı? Söyliyeim. Meselâ Monteskiyo'nun o meşhur ihtarına tebaiyetle diyorlar ki; Evet o kuvvetlerden birisi diğerine tegallübeder. Binaenaleyh onu kendine tâbi kılarca zulüm ve udvan başgösterir. Filhaki bunlardan bir kısmı bu mütearifeye, bu malûmeye istinaden ve bir kısmı da bugün artık rehini münderes olan o eski mukavele içtimaiye nazariyesine binaen sa'y ve amelin taksimi lâzım geleceği kanaatine iştirak ederek, bu kabine hükümeti teşkili taraftarlığını güderken bilhassa şunu arz edeceğim ki; bütün bu hukukkiyyun, şu noktada müttelik ve sabittir ki; maksat tefriki kuva değildir. Onlar tefriki kuva istemiyorlar. Kuvvetlerin tefriki meselesi değil, tevzin meselesidir ki, mevzuubahistir. Binaenaleyh bu muvazenevi, birinin diğerine tegallübetmemesi ve birinin diğerini kendisine tâbi kılmaması meselesini nazarı dikkate alarak ve bu maksadı gözeterek kabine taraftarlığını takibediyorlar. Yoksa kabine hükümetleri mutlaka kuvvei icraiye kuvvei icraat sahasına ve kuvvei teşriye kuvvei teşri sahasına hasrederek birinin işini diğerine vermemek birinin dairei nüfuzunu diğerinin salâhiyetine tecavüz ettirmemek istemiyor değildirler. Yani bugün müsellemdir ki; kuvvei icraiye birçok işlerde kuvvei teşriyenin havzai salâhiyetinde olması lâzım gelen mesailden bâzılarına da el uzatmıştır ve onları icra etmiştir. Kezâlik kuvvei teşriye de kuvvei icraiyesinin dairei salâhiyetinde olan birçok işleri kendi üzerine almıştır. Demek ki; kuvvei teşriyenin ve icraiyesinin mutlaka tefriki ve sahai icraiyelerinin mutlaka birbirlerinden ayrılmaları mevzuubahis değildir. Bunların arasında birinin diğerine tagallübetmemesi mevzuubahistir. Yoksa meselâ: bugün parlamenter memleketlerde biliyorsunuz ki; reisi Hükümet kuvvei icraiye reisi olduğu halde, kanun teklifine ve kanun tasdikına memur kılınmıştır. Bu kuvvei teşrif-

yeye ait bir vazifedir. Halbuki bunu reisi icra için hak tanımışlardır.

Kezalik bütün memleketlerde Meclis kuvvei icraiye den istizah eder. Kabineyi düşürür. Bu kuvvei icraiye müdahaledir, fakat kuvvei teşriye için tanınmış bir haktır. Sual eder, istizah yapar. Kabineyi düşürür. Anket parlmanter yapar. Doğrudan doğruya icraata müdahale eder. Demek kuvvei teşriye kuvvei icraiye'nin dairesi şumulünde bulunan birçok işlere müdahale eder. Ve bu müdahale bir hak olarak tanınmıştır. Kezalik buna mukabil olarak kuvvei icraiye dâhi kuvvei teşriyenin işine karışmıştır. Meselâ; kuvvei icraiye âmirleri olan nazırların Meclis âzasından olması tanınmıştır. O halde, nazırlar kuvvei icraiye'nin memurları ve mebusluk hakkıyla kuvvei teşriyenin içine dâhildir demek. Bu tedahül kabul edilmiştir. Demek ki; mesele tefriki kuva değildir. Bu artık çürümüş, mahvolmuş bir meseledir. Şimdi tevzini kuva ve salâhiyet meselesi vardır. Birinin diğerine galebe etmemesi mevzuu vardır. Evet; bu tevzini kuva nasıl olacak? Kuvvei icraiye'nin reisi bizde Padişah idi ve Padişah bu muvazeneyi temine memurdu. Başka memleketlerde reisi hükümetlerle beraber diğer meclisi müntahabe bu muvazeneyi temine çalışırlar. Bu en ziyade kuvvei icraiye ve teşriye arasında muaraza halinde tezahür eder. Bizim eski Kanunu Esasımızda kabine sukut ettikten sonra diğer kabine teşekkül eder ve eski kabinenin fikrinde ısrar ederse Zâtı Şahane tekrar milletin ârasına müracaat edebilir; yani Meclisi fesheder. Bu mesele üzerinde yeniden intihap yaptırarak, milletin o muhtelifünfih meselede izharı rey etmesini temin edecek surette yeni intihabı emreder, deniyordu. Diğer memleketlerde bu mesele uzun uzadıya münakaşatı mucibolmuştur. Meselâ, Amerika'da bu şey yoktur. Meclisin feshi meselesi yoktur. Fransa'da ise Reisi Hükümet fi hakika Meclisi fesheder. Fakat müntahabolan Senatonun inzımanı reyi ve muvafakati şarttır. Şu halde; biz bu kere bu hakkı Meclise almışsak, yani bu feshi meselesi ancak Meclisin hakkıdır dersek, mevcudolan hukuk nazariyelerine muhalif hareket etmiş olmazdık. Bu, elyevm Amerika'da caridir, ve orası mütemeddin bir memleketidir. Fransa'da keza ona yakın bir şekilde caridir. Başka yerlerde (Refe-

randum) tavsiye ediyorlar. Meclisi feshetmek yerine ârayı ahaliye doğrudan doğruya müracaatı tercih ve kabine ile Meclis arasında medarı ihtilâf olan mesele için müntahipleri rey vermeğe dâvet ediyorlar. Bunun lehinde ve aleyhinde söz söylenebilir. Acaba o ahali doğrudan doğruya rey vermeye ehil midir? Acaba usulü temsili, arzuyu milleti daha iyi izhar etmez mi? Bu reyi mecburi münasebetiyle de geçen gün mevzuubahsolan bir mesele, bir ehliyet meselesidir, mühim bir meseledir. Acaba ahali salâhiyettar olarak noktai ihtilâfı takdir edebilecek ve ona göre rey verebilecek mi? Hulâsa bu emri tevzinde, bu muvazeneyi teminde emri feshin Meclisi Âlinin kendisine hasredilmesi en doğru bir yoldur. Fuzuli bir hareket, yani Zâtı Şahane'nin salâhiyetine karşı bir tecavüz değildir. Çünkü hukuktur. Çünkü iradei milliyenin vahdeti tecellisinin yegâne vasıtasıdır ve birçok mütemeddin milletlerin kabul ettiği bir şeydir. Bu böyle olduktan sonra, yani zâten mazbata muharrirleri de kabul buyurdular. Bu Meclis, salâhiyeti âliye icraiye'yi muhafaza etmektedir, dediler. Bunu kabul ediyoruz. Bu hususta ihtilâfımız yoktur.

Bu böyle olduktan sonra tefriki kuva meselesine gelelim. Tefriki kuvadan maksadım tevzindir. İhtilâfın zuhuriyle ikinci kabinenin ısrarı halinde Meclisin feshi kararının Meclise aid olması, milletin hâkimiyeti hesabına daha muvafık olunca mesele, Heyeti Vekilenin, yani İcra Vekillerinin vazaifi icraiyelerinde mazharı emniyet ve sühulet olmaları ve İcra Vekillerinin intihabında mevcudolan bazı mertebede müşkülâtın daha salim ve tatbiki daha kolay bir şekilde ifrağı meselesidir. Yani hukuku esasiye meselesi zannederim, bu suretle halledilir. Heyeti Vekilenin intihabı doğrudan doğruya Meclise aitti. Kanun böyledir. Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda vekillere ait bu vazifinin, mesuliyetin tâyinine dair de bir fıkra mevcuttur. O münasebetle zaten mevzuubahsolmuştur ve oluyor. Aynı bir kanun kabul ettik ki, emri intihabı teshil için Makamı Riyasetten namzet tefrik olunuyor. Bunda da birçok kılûkal oldu. Bu da gayrikabili tatbik bir usuldür, kanaati umumileşti. Meclisin içerisinde bendeniz öyle görüyorum. Binaenaleyh bu meseleyi ıslah etmek, bunu daha kabili tatbik bir şekilde koymak lâzımdır. Bu nasıl olur? İcra Vekille-

rinin icrada salâhiyeti meselesi, tabii Meclisin salâhiyeti aliyey icraiyesiyle mahduttur. Meclis icraya mütaalik bulunan birtakım salâhiyetlerini, encümeni mahsusun birinci maddede kaydettiği gibi, kendine hasretmiştir. Zaten Teşkilâtı Esasiye Kanununun birinci maddesinde sulh akdi, Müdafai Milliye gibi Hukuku Esasiye demekle, esasen bunlardan başka daha birtakım hukuk mevcudolduğunu ve daha kabili tâdat bulunduğunu ifade etmiş olduk. Heyeti Vekilenin salâhiyetini tefrik hakkında kanun yapılırken bu vazaifin de, bu hukukun da tâdadedilerek tamamen taayyün ettirilmesi kabildi ve bendenize daha muvafık olur. Muğlak bırakmamak daha doğrudur. İcranın âli salâhiyetlerinden Meclise aidolanları tefrik edilerek bir maddede tesbit edilmelidir. Bundan sonraki icra vazifeleri de İcra Vekillerine kalır. İcra Vekilleri bunları yapacaklardır. Ya doğrudan doğruya mesuliyetleri altında veyahut lüzum görürlerse heyet halinde biliçtima yapacaklardır. Yine İcra Vekillerinden her birisi için, kanunun tatbikinde Heyeti Vekilenin veyahut her hangi diğer bir vekilin mutlaka mütalâasına ve kararına inkıyadetmiyerek arzu ederse Meclise karşı noktai nazarını müdafaa ve itirazını serd etme hakkı da tanınmıştır. Nitekim geçen gün bunun bir misaline buraya şahid olduk. Bu da Nureddin Paşa meselesidir. Dahiliye Vekili Fethi Beyefendinin buyurduğu gibi, Heyeti Vekile arasında zuhur eden bir ihtilâf vardı ve Meclis hakem ittihaz edilmişti. Meclisi Âliniz verdiği kararlar Fethi Bey dâvasını ihkak etti.

Bu da tanınmıştır. Bu da böyle olduktan sonra, yani icra namına son kararı vermek Meclisi Âliye aidolduğu ve yine Meclis âzası olan İcra Vekilleri de buna elbette taraftar bulduklarına göre, yalnız iş vazifinin tarzı icrasında sühulet yapmak ve onu süratle görülebilecek bir şekle sokmaktır.

Binaenalâzalik vazai fi icraiyeden Meclise aidolan kısmı tefrik olunduktan sonra, ki, bunda İcra Heyeti munhasıran Meclisten istizana memurdurlar ve Meclisin vereceği karara tâbidirler, onlardan maada olan işlerde İcra Vekilleri isterse müstereken, isterse münferiden ittihaz edecekleri kararı evvelce İradei Seniyeeye iktiran etmek üzere gönderirlerdi. Malûmuâliniz şimdi onun yerine iradei milliye ve salâhiyeti

tammeyi haiz olan Meclis Riyaset Makamı tarafından tasdik edilmek üzere gönderirler. Makamı Riyaset tasdik ederse o işi icra eder.

Şimdi burada Encümeni Mahsusun dermeyan ettiği noktai nazara bendeniz iştirak etmeyeceğim. Buyuruyorsunuz ki; Meclisin Reisi İcra Vekilleri tarafından gelen mukarreratı tasdik etmeye mecburdur. O demektir ki; tasdik etmez ve kırk sekiz saat zarfında iade etmezse Heyeti Vekile bunu tasdik edilmiş addedecektir. Yani bu âdetâ bir ültimatom vermektir. Evet dedikleri doğru olurdu, bugün hâli esarete olduğunu kabul ettiğimiz padişahımız başımızda olmuş olsaydı. Fakat o zaman bu tasdik keyfiyeti onun tarafından yapılmak lâzımgelir ve o gayri mesul olduğu için tasdik mecburi idi. Fakat bugün Meclisin Reisi mesuldür ve burada gayrimesul olan bir kimse yoktur imkânı yoktur, o halde mademki mesuldür, mesul olan bir adama sen bunu düşünmeden tasdik edeceksin! Demek imkânı yoktur. Yani bu hukuk ile kabillite lif değildir. Binaenaleyh mademki mesuldür, hakkı tetkiki olacaktır. Evet bunda takibolunan noktai nazar belki Meclis Riyasetinin, Riyaset Makamının Heyeti Vekile işlerine müdahalesine mâni olmak endişesidir ve httâ ondan dolayıdır ki bir maddede Meclis Reisinin esnayı müzakerede huzuru mümkündür. Fakat reyî istişari dir, denilmiştir. Demek oluyor ki, bilhassa hazer olunan, içtinabolunan nokta, Meclis Reisinin kuvvei icraiyeeye ait işlerin aksam ve teferuatı, esnayı müzakeresinde de Heyeti Vekileye müdahale etmek ve noktai nazarını onlara kabul ettirmek meselesidir. Bendenize eğer buna mahal varsa, bunu düşünmeye sebep varsa, bunu başka suretle telif ve tanzim etmek mümkündür. Mademki Meclis de mesuldür, Reis de, Heyeti Vekile de mesuldür. Hep mesulüz. O takdirde bu mesuliyetin müterettebi olan salâhiyeti katiyenin tevzin ve taksimi de mümkündür. Heyeti Vekile dairi salâhiyetinde gördüğü meseleyi ısdar ettiği karara raptettikten sonra, Meclis salâhiyeti âliyesi namına tasdik edilmek üzere Makamı Riyasete takdim ettiğinde, Makamı Riyaset ya bunu bittetikik muvafık görerek tasdik eder ve o takdirde Heyeti Vekilenin mesuliyetine iştirak eder veyahut muvafık görmezse Meclise karşı serdi itiraz eder ve sonra Meclis, son olarak, kararını verir. Meclis salâhiyeti âliyei icra-

iyesini en son merhale olarak istimal eder.

Bir de Makamı Riyaset Heyeti Vekilenin verdiği her hangi bir kararı muvafık görmediğinde, tadili için esbabı mucibesıyla beraber, Heyeti Vekileye iade edebilmelidir. Bu takdirde Heyeti Vekile işi tekrar müzakere eder ve kararında ısrar ederse, Makamı Riyaset Meclisi hakem ittihaz eder ve Meclisin kararına tâbi olur. Bu, mesuliyetin icabıyla de kabili telifdir ve Avrupada yani mütemeddin dediğimiz memleketlerin hukukunda, filiyatında yer bulmuş bir nazariyedir. Malûmuâlileridir ki; meselâ Fransa'da Reisi hükümet Belçika'da keza, hattâ parlâmentoya karşı bir meselenin tekrar müzakeresini talebedebilir. Parlâmentoya karşı tekrar müzakere talebedebilmek esası kabul edildikten sonra Meclisin gerek icrai ve gerek teşriî sıfatla reisi olan makamın, heyeti vekilenin muvafık görmediği bir kararını; esbabı mucibe dermeyaniyle tekrar müzakere ettirmesi hakkıdır. Fakat heyeti vekile de mesuliyetini elbette müdriktir ve onlar da kararlarında ısrar edebilirler ve o takdirde hakem, Meclisidir. Makamı Riyaset işi Meclise arz eder ve Meclisin kararı katîdir.

Bendeniz zannederim ki, bu suretle ne Heyeti Vekile arasında ve ne de vazaifin taksiminde hiçbir münakaşa ve ihtilâf hâsıl olmaz; vazaif kolaylıkla tedvir edilir.

MAZBATA MUHARRİRİ SALÂHADDİN B. (Mersin) — Encümen beyanatınızın birinci kısmına müşterektir. Encümen esbabı mucibesinde yazmıştır, bu maddede eksiktir. Encümen bu mütalâanızı nazarı dikkate almıştır.

ZEKÂİ B. (Devamla) — Parlmanterizm

için encümenence ısrar edilirse bu hususta söylenecek çok sözler var. Fakat zannetmem ki, Parlmanterizmi yürütmek için Mecliste ısrar edecek bir arkadaş bulunsun. Çünkü bu artık çürük bir nazariyedir ve ferdi hukuku esası üzerine mevzudur. Her ferde vatandaş sıfatıyla ve ferdiyeti itibarıyla bir hak tanır bir müessesedir. Bu ise yalnız sâyin hakkını tanıyan ve sâyin nizamı içtimaisine göre kanunlar talebeden, bugünün ihtiyacını ve yarının ihtiyacını temin etmekten çok uzaktır. Bilmem arz edebildim mi? Efendim hakiki insan - bugünün nazariyesince - onun temsil ettiği sâyin ve kıymetin derecesidir; miktarıdır. Yoksa kıymetin tarafı olan insanın şekli ve hayatı değildir Halbuki Parlmanterizm herkese kabiliyetlerine ve ayrı ayrı istidatlarına ve temsil ettikleri sâyin ve kıymetin derecesine bakmıyarak birer hak tanımıştır; vatandaş sıfatıyla, vatani sıfatla ayrı ayrı ve müsavî haklar tanımıştır, bu ise bugünün ihtiyacıyla kabili tevfiik değildir. Elli bin kişi bir mebus intihab ediyor. O elli bin kişi ki; her biri ayrı ayrı menafii ve ihtiyacı temsil etmektedir; mebus da ayrı ayrı menafii ve ihtiyacı temsil eden haklardan elbette birne mensuptur ve kendisi mensubolduğu sınıfın müdafaasını terk ederek diğerlerinin hukuk ve menafiini nasıl müdafa edecekler? Bu fâhiş bir nazariyedir.

REİS — Vakit darlaştı, müzakereyi Pazartesine talik edelim.

Pazartesi günü içtima etmek üzere celseyi tatil ediyorum.

(5,10 sonra içtima nihayet verilmiştir)

